
Brielse Mare

Jaargang 11, nr.1

april 2001

*Mededelingen en historische bijdragen van de Vereniging
Vrienden van het Historisch Museum Den Briel*

COLOFON

De Brielse Mare is een uitgave van de Vereniging Vrienden van het Historisch Museum Den Briel en verschijnt tweemaal per jaar.

Leden van de vereniging ontvangen dit tijdschrift automatisch.

ISSN:0927-8478

Prijs per nummer: *f* 3,50

Correspondentie-adres van de vereniging:

Mevrouw Els Laroy-Meeuse

Van Almondeweg 70, 3231 CS BRIELLE

Tel.: 0181-413635 & Fax: 0181-413635

Postrekening Vereniging Vrienden van het Historisch Museum

Den Briel: 208792;

Minimum contributie *f* 20.-; familielidmaatschap *f* 30.- per jaar.

Aanmelding bij het secretariaat of d.m.v. het formulier op de website van de 'Vrienden': www.inter.NL.net/users/F.Keller/Tromp.html

Secretariaat Brielse Mare-redactie:

p/a Streekarchief V.-P. & R.

De Rik 22, 3232 LA BRIELLE

Postadres: Postbus 79, 3230 AB BRIELLE

Het e.v. nummer verschijnt in oktober 2001

Kopij uiterlijk eind augustus 2001 bij het redactiesecretariaat.

Redactie:

A.A. van der Houwen (hoofdredacteur) en K.J. Schipper.

Omslagillustratie: Koningin Christina van Zweden, als Minerva.

Kop met helm, marmer; onbekende kunstenaar; Upsala

Zie artikel pp. 25-44

Druk: Drukkerij Brielle bv, Postbus 1, 3230 AA BRIELLE

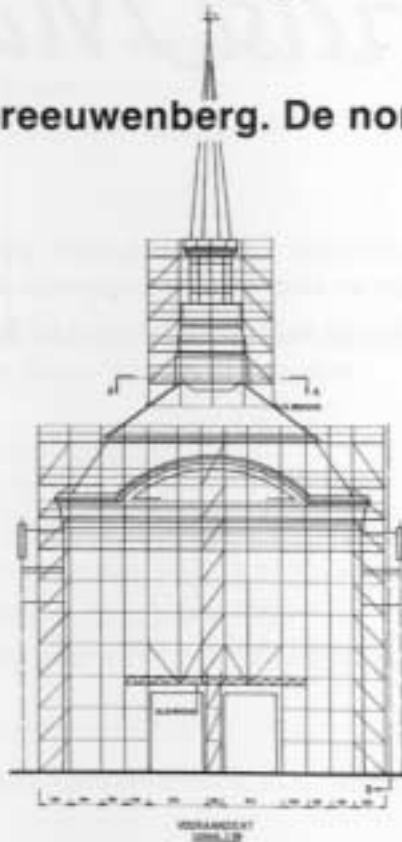
Brielse Mare

*Mededelingen en historische bijdragen van de Vereniging
Vrienden van het Historisch Museum Den Briel*

Niet alleen in de industrie, maar ook bij
restauraties is het onze "zorg" dat
anderen hun werk veilig kunnen doen!

Spreuwenberg. De norm.

Koninklijke Stallen Den Haag

Spreuwenberg

Steigerbouw

Inhoud

Openingstijden en prijzen museum	4
Van de redactie	5
Verenigingsnieuws	
- Jaarverslag 'Vrienden'	6
- Financieel overzicht	10
Museumnieuws	13
Archiefnieuws	15
Historische bijdragen	
- Het 'glas van Briel', een kerkraam in Edam	17
- De lauwerkrans van de koningin-zonder-land	25
- Van Ulsen naar Ulzen, een verhaal over vier werelddelen	45
Uit de streek	
- Tentoonstellingen	53
- Publicaties	54
- Hulp gevraagd	55
Aanmeldingsformulier 'Vrienden'	56
Index 1991 - 2000	57
Auteursinstructies	65
Belangrijke telefoonnummers en Internet-adressen	65

Openingstijden en prijzen museum

1 april t/m 1 nov. 2001:	dinsdag t/m vrijdag	10 - 17 uur
	zaterdag	10 - 16 uur
	zondag	12 - 16 uur
	(maandag gesloten)	

Gesloten oud- en nieuwjaar, Koninginnedag, 1e en 2e paasdag, 1e pinksterdag en 1e en 2e kerstdag. Op Hemelvaartsdag en 2e pinksterdag openingstelling als op zondag.

Prijzen:	Kinderen tot 4 jaar	gratis
	Kinderen 4 t/m 12 jaar	f. 2.-
	Iedereen ouder dan 12 jaar	f. 4.-
	Geuzenkaart	f. 10.-
	(gezin met kinderen t/m 12 jaar)	
	Leden vriendenvereniging, MJK, Ver. Rembrandt en CJP	gratis

Adres Museum: Markt 1, tel. 475475; fax: 475476
3231 AH Brielle
www.historischmuseumdenbriel.nl

	AANNEMINGSBEDRIJF L. D. van DIJK BV Sinds 1965	
	nieuwbouw, verbouw, renovatie en restauratie metsel- en betonwerken reiniging en ontstopping van rioleringen volledige verzorging van vergunning, subsidie-aanvragen en tekening	
VOOR INLICHTINGEN/OFFERTE: NOBELSTRAAT 81 - BRIELLE - 0181-415038/416506 - FAX 0181-416457		

Van de redactie

De toren van de Catharijnekerk is uit de steigers, de stad is weer ingenomen door de Geuzen, het museum is overgegaan op de ‘zomer-openstelling’ en een nieuwe Brielse Mare ligt weer op tafel, kortom een nieuw seizoen is aangebroken.

Een nieuw seizoen waarin de vrienden aan de weg zullen timmeren om meer leden te krijgen, om de belangstelling voor de geschiedenis van en in Brielle en omgeving te vergroten en bovenal om het museum waar mogelijk te ondersteunen.

De Brielse Mare poogt hierin een rol te spelen. Zoals u in de verschillende mededelingen zult lezen, hebben het bestuur, het museum en het archief diverse plannen op stapel staan om zich in het nieuwe jaar te laten horen. De historische artikelen gaan over een raam in de kerk van Edam geschonken door het Brielse stadsbestuur; over een intrigerend detail in het schilderij van Christina van Zweden en over de geschiedenis van de (ooit Brielse) familie Ulsen. We eindigen dicht bij huis: de fotoploeg van het streekarchief vraagt uw medewerking in een nieuwe rubriek: *Hulp gevraagd*.

Tenslotte vindt u - op veler verzoek - in deze Brielse Mare een inhoudsopgave van de voorgaande tien jaargangen.

Veel leesplezier gewenst!

Aart van der Houwen

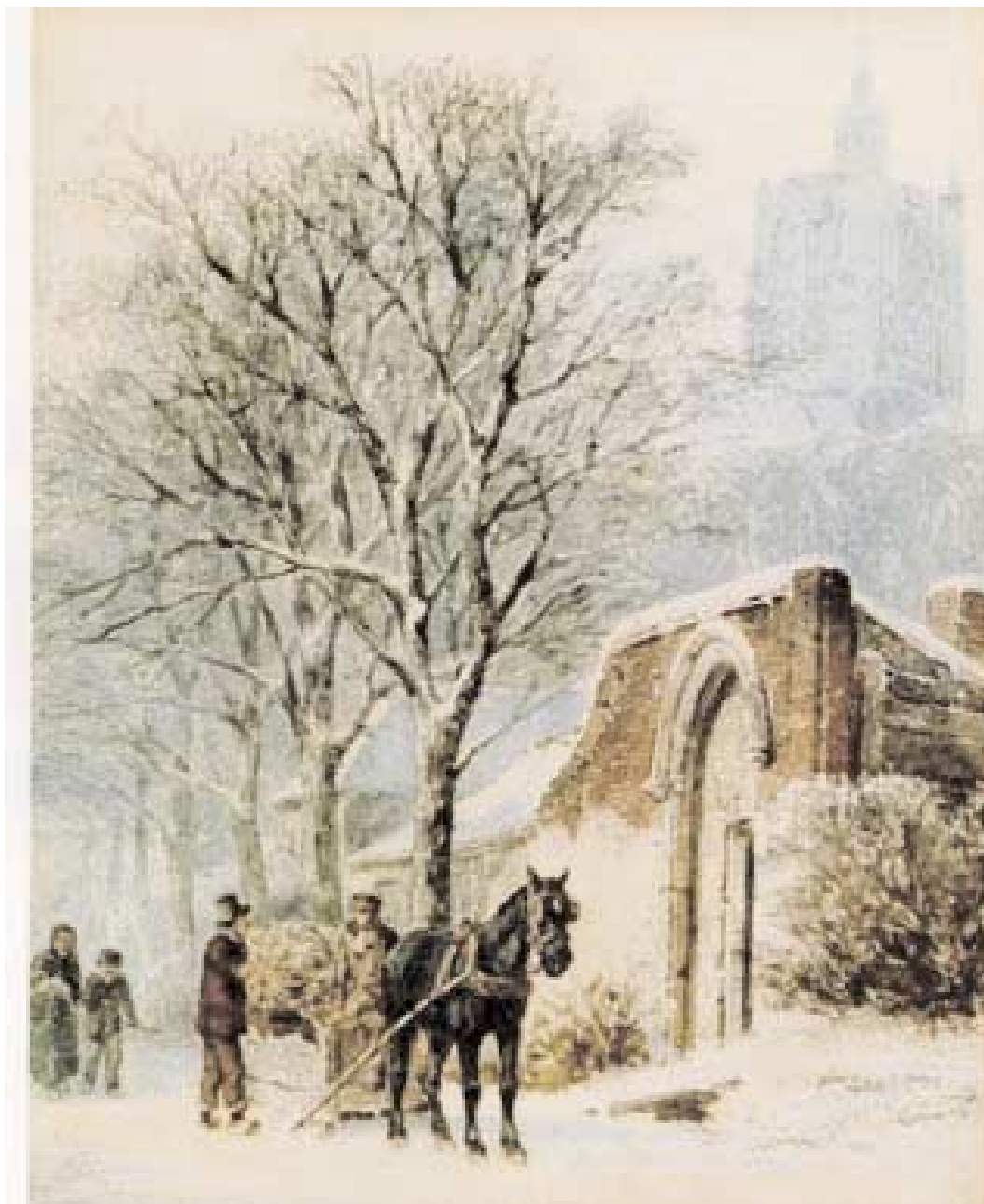
Verenigingsnieuws

Jaarverslag 'Vrienden' 2000

Druk maar plezierig, en bij vlagen zelfs opwindend; dit is in het kort de samenvatting van het verenigingsgebeuren in het jaar 2000. Het jaar begon met een lezing voor de deelnemers aan de cursus 'Museumvrijwilligers' over de geschiedenis van het Historisch Museum Den Briel.

Het volgende project bestond uit het opzetten van een audiovisuele presentatie ter ondersteuning van de tentoonstelling over Archeologie. Bij de voorbereiding bleek dat de beschikbare ruimte voor het (met posters) verstrekken van achtergrondinformatie bij de tentoongestelde objecten niet toereikend was. In nauwe samenwerking met de museumstaf en met materiaal van het 'Bureau Oudheidkundig Onderzoek Rotterdam' (BOOR) een presentatie uitgewerkt. Tevens werd door de vereniging aan het museum de benodigde computer ter beschikking gesteld. Het ondersteunen van een tentoonstelling door een audiovisuele presentatie is goed bevallen en het is de bedoeling dit systeem in de toekomst meer toe te passen.

Opwindend werd het toen door Sotheby's in Londen een olieverfschilderij van Springer werd geveild. Op verzoek van het museum verklaarde de vereniging zich bereid, een substantiële bijdrage aan een eventuele aankoop te leveren. Het bestuur dankt ook op deze plaats alle leden die zich hebben bereid verklaard, zo nodig geld te schenken. Uiteindelijk werd het schilderij verkocht tegen een bedrag dat bijna vijf keer boven de door het museum gestelde limiet lag. Bij een tweede veiling in het najaar lukte het wel: voor f 20.000,- kon het museum een aquarel van Springer, voorstellende "het Brigitte - poortje in de winter" verwerven. De helft van het bedrag werd door de 'Vrienden' geschonken.

Het Brigitte-poortje in de winter; aquarel van Cornelis Springer 1887

Bij nauwkeurige bestudering van de statuten bleek, dat het bijdragen aan de koop van museale objecten wel met de geest, maar niet met de letter van de statuten overeenkwam. Tevens bleek het wenselijk, regels met betrekking tot het aannemen van schenkingen in een

huishoudelijk reglement op te nemen. Een voorstel voor aanpassing van de statuten ligt thans ter beoordeling bij de notaris.

Aansluitend aan de voorjaarsledenvergadering sprak drs. L.L.M. Smit, secretaris van de sectie behoud en beheer van de Nederlandse Museum-Vereniging over collectiebeheer; dit naar aanleiding van de actie van het museum om de collectie ‘op te schonen’.

Een ledenwervingsactie had minder resultaat dan naar aanleiding van een soortgelijke actie in het jaar 1999 mocht worden verwacht; vermoedelijk was de zomer(vakantie)periode niet het meest geschikte tijdstip. De ‘zomerrust’ van het bestuur werd verstoord door een schrijven van de belastingdienst die van opvatting was, dat de vereniging belastingplichtig zou zijn ten aanzien van zowel de vennootschapsbelasting als de BTW. Na ingewonnen advies bleek dat de vennootschapsbelasting niet aan de orde is, maar dat de vereniging met ingang van het jaar 2001 wel degelijk BTW-plichtig is. Financieel zijn de gevolgen beperkt of zelfs te verwaarlozen, aangezien we thans ook BTW kunnen terugvorderen; wel wordt de boekhouding een stuk ingewikkelder.

Aansluitend aan de najaarsledenvergadering werd door W.R.J. Dierick een lezing gehouden over het Gilde van Sint Barbara in Den Briel. De opkomst bij de vergadering was groot en de lezing werd met veel belangstelling gevolgd. Bij het streekarchief is overigens een publicatie van de heer Dierick over het Gilde van Sint Barbara te verkrijgen.

Door het museum waren vergevorderde voorbereidingen getroffen voor een ‘Audio-tour’ voor individuele bezoekers. Door middel van een specifiek voor dit doel ontwikkeld luisterapparaat, kan informatie aan de gebruiker worden verstrekt. Het is de bedoeling dat het programma zowel informatie over het museum alsmede over belangrijke monumenten in de omgeving van het museum omvat.

Aangezien het museum niet over voldoende middelen beschikte, werd het project door de 'Vrienden' geadopteerd. Als vereniging hebben we meer en betere mogelijkheden om subsidies te verkrijgen. Ondertussen heeft het VSB-fonds een bijdrage toegezegd. In het najaar ten slotte werd aan het museum ondersteuning gegeven bij het voorbereiden van een ontwerp voor een museum-website, als onderdeel van de website van de gemeente Brielle.

Het verenigingsorgaan de 'Brielse Mare' verscheen zoals gebruikelijk twee keer, te weten in april en in oktober. Van het aprilnummer werden 100 extra exemplaren gedrukt, die door een bedrijf als relatiegeschenk werden gebruikt; een initiatief dat navolging verdient! Het bestuur vergaderde zes keer. Veel werk werd ook verricht buiten de vergaderingen. Zo werd door de secretaris een inhoudsopgave van de artikelen uitgewerkt die in de eerste tien jaren in de 'Brielse Mare' zijn verschenen. Verder werd door de secretaris in samenwerking met de streekarchivaris het archief van de eerste 40 jaren van de 'Vrienden' geschoond en aan het Streekarchief overgedragen. Door de voorzitter werd – als 'spin-off' van de Cultuurregio-activiteiten in 1999 – de lezing over de Brielse Veren gehouden bij de vereniging van de Maarlandbewoners en bij de burgemeesterskring Rijnmond. Personele veranderingen hebben in het bestuur niet plaatsgevonden. De voorzitter was aftredend, maar herkiesbaar. Het bestuur dankt alle leden die er toe bijgedragen hebben de activiteiten tot een succes te maken.

Financieel overzicht

TOELICHTING BIJ DE EXPLOITATIEREKENING

1.Publicaties:

Dit jaar zijn twee “Brielse Mares” gepubliceerd, en een artikel uit de Brielse Mare over de restauratie van de Brielse Dom is apart verspreid als promotiemateriaal. Dit zijn de belangrijkste kosten, die onder deze rubriek vallen. Daarnaast vallen ook de kosten van het bedrukken van briefpapier en enveloppen hieronder.

2.Verzendkosten:

Overwegend kosten voor de verzending van Brielse Mare.

3.Administratiekosten:

Onder deze rubriek staan ook de kosten geboekt van de aanschaf en revisie van een gebruikte PC ad fl 649,- waarmee in het museum audiovisuele presentaties kunnen worden gegeven.

4. Contributies & abonnementen:

In dit jaar zijn we lid geworden van de bond “Heemschut” (fl 50,-/jaar). Ondertussen is besloten het lidmaatschap weer op te zeggen.

5.Subsidies:

Betreft een (jaarlijkse) subsidie van de Gemeente Brielle.

6.Overige baten:

Betreft de eenmalige verkoop van losse nummers en advertentie-inkomsten van twee bedrijven (fl.480,-) en de vergoeding voor een door een bestuurslid gehouden lezing.

7.Bijz.baten:

Er zijn de laatste keer boeken “Matsewa” verkocht. De opbrengst valt toe aan de “Stichting Behoud Synagoge” en zal na goedkeuring van de jaarrekening aan hen worden overgemaakt.

De overige posten spreken voor zich.

TOELICHTING BIJ DE BALANS

1.Liquide middelen:

De specificatie is als volgt:

<i>Girorekening 208792</i>	<i>fl. 1.081,39</i>
<i>Bankrekening 50.61.32.226</i>	<i>fl. 2.241,13</i>
<i>Spaarrekening 50.62.68.055</i>	<i>fl. <u>14.146,82</u></i>
<i>Totaal</i>	<i>fl. 17.469,34</i>

2.Aankoopfonds:

Ten laste van het aankoopfonds is een bijdrage gegeven aan het museum van fl. 10.000,- ten behoeve van de aankoop van een aquarel van Springer.

3.Exploitatie saldi boekjaar

Het exploitatiesaldo over het afgelopen boekjaar zal als volgt worden aangewend:

Voor toerekening exploitatiesaldo 2000		Na toerekening exploitatiesaldo 2000	
Exploitatie saldo	5.533,04	Exploitatie saldo	0
Kortlopende schuld	0	Kortlopende schuld	
		Sticht. Behoud Synagoge	450,50
Vermogen	10.491,30	Vermogen	15.573,84
(Som)	(16.024,34)	(Som)	(16.024,34)

Brielle, 10 februari 2001

R.W.E.Vrij, penningmeester

Balans en resultatenrekening per 31-12-2000

ACTIVA		BALANS voor toedeling exploitatie-resultaat		PASSIVA	
	31 Dec. 00	31 Dec. 99		31 Dec. 00	31 Dec. 99
Liquide middelen	fl 17,469.34	fl 22,266.30	aankoopfonds	fl 1,500.00	fl 11,500.00
debiteuren	fl 275.00		vooruit ontv. Contributie	fl 220.00	fl 275.00
			kortlopende schulden	p.m.	
			vermogen begin jaar	fl 10,491.30	
			vermogen eind jaar		fl 10,491.30
			exploitatie saldi boekjr	fl 5,533.04	p.m.
TOTAAL	fl 17,744.34	fl 22,266.30	TOTAAL	fl 17,744.34	fl 22,266.30
EXPLOITATIEOVERZICHT					
LASTEN		31 Dec. 99		31 Dec. 99	
	31 Dec. 00				
VEREN.ACTIVITEITEN					
Publicaties	fl 4,697.27	fl 3,384.99	VEREN.ACTIVITEITEN		
Lezingen en vergaderkosten	fl 85.00	fl 278.98	Contributies & donaties	fl 9,350.05	fl 8,775.00
			Subsidies	fl 700.00	fl 700.00
VERENIGINGSLASTEN					
Verzendkosten	fl 739.81	fl 938.13	verk. verenig.publicaties	fl 175.50	fl 86.00
Bankkosten	fl 25.80	fl 297.05	advertenties	fl 275.00	fl 275.00
Representatiekosten	fl 63.50	fl 71.40	OVERIGE BATEN		
Administratiekosten	fl 766.40	fl 1,125.70	rentebaten	fl 654.95	fl 644.63
Overige kosten	fl 168.76	fl 131.77	overige baten	fl 580.00	
Contributies & abonnementen	fl 106.42				
BIJDRAGE AAN PROJECTEN					
naar St.Behoud Synagoge		fl 12,890.58	BIJZ.BATEN		
			verkoop tegeltableau		fl 5,000.00
			verkoop boeken Matsewa	fl 450.50	fl 2,355.00
			vrijval res.project Matsewa		fl 10,535.58
expl. resultaat boekjaar	fl 5,533.04	fl 9,252.61	TOTAAL		
TOTAAL	fl 12,186.00	fl 28,371.21		fl 12,186.00	fl 28,371.21

Museumnieuws

Tentoonstelling voor kinderen een succes

De tentoonstelling *Kunt u mij de weg naar Brielle vertellen, meneer?*, die speciaal voor de jeugd en met name de scholen was vervaardigd, is een succes geworden. Alle scholen in de gemeente Brielle zijn op de tentoonstelling geweest, en er werden ook enthousiaste groepen ontvangen van elders op Voorne. Veel kinderen kwamen na het bezoek van school nog met familieleden op eigen gelegenheid terug.

Volgende tentoonstelling: “Onvoltooide kerken op de eilanden”

Door gebrek aan middelen heeft het museum af moeten zien van de tentoonstelling over Martin van Waning, die dit voorjaar te zien had moeten zijn. De eerstvolgende tentoonstelling gaat vanaf 17 juli open (onder voorbehoud) en zal gaan over de onvoltooide kerken en kerktorens die in de Late Middeleeuwen op de Zuid-Hollandse en Zeeuwse eilanden zijn gebouwd.

Audiotour

Achter de schermen wordt al enige tijd gewerkt aan een audiotour voor individuele bezoekers. De bedoeling is dat gasten van het museum tegen geringe vergoeding gebruik kunnen maken van een geluidsdrager met daarop een wandeling door het museum van een half uur en een wandeling in de naaste omgeving, van eveneens een half uur. Dit project is financieel mogelijk gemaakt door de Vereniging Vrienden van het Historisch Museum Den Briel, die hiervoor subsidie krijgt van het VSB-Fonds Zuid-Holland en de Stichting Geuzenstad. De hoop is dat de tour beschikbaar is vanaf 1 mei 2001.

Website

Museum en Vereniging Vrienden hebben samen hard gewerkt aan een website voor het museum. Deze is sinds 15 maart een feit! Onder www.historischmuseumdenbriel.nl vindt u informatie over bezoektijden, tentoonstellingen, activiteiten, schoolbezoek en onze collectie. Webmaster is de heer F. Keller, die de gehele techniek heeft verzorgd. U kunt het museumpersoneel ook via de website een bericht of vraag sturen.

Herinrichting eerste verdieping museum

De eerste verdieping van het museum - ook wel tussenverdieping genoemd - en een klein deel van de begane grond worden in mei en juni heringericht. Het thema waterbeheer wordt vervangen door twee thema's, namelijk *regenten* en *gastelingen van het Catharina Gasthuis*. Bovendien komt op deze verdieping een klein prentenkabinet aan de wand, waarin van tijd tot tijd wisselende prenten en archivalia te zien zullen zijn.

Op de begane grond zal een aantal prenten verdwijnen. Daarvoor in de plaats komen de belangrijkste werken van Cornelis Springer die het museum rijk is, ook de jongste aankoop. Tenslotte zullen de in 1998 bij de opgravingen aan de Langestraat gevonden boekbanden aan de opstelling worden toegevoegd. De bedoeling is dat vanaf 15 juni de nieuwe inrichting te zien zal zijn.

Doel van de herinrichting is vooral om het publiek de gelegenheid te bieden ook een aantal andere voorwerpen uit de collectie te bezichtigen, die lange tijd niet te zien zijn geweest. Het museum wil in de toekomst vaker wisselen in de vaste opstelling, ongeveer een verdieping per twee jaar.

Archiefnieuws

Al ruim anderhalf jaar wordt op het streekarchief gewerkt aan de uitgave van de Brielse keuren uit de jaren 1573-1596. Margriet Neuteboom-Bruggeling, inmiddels elf jaar vrijwilliger van het gemeente-, later streekarchief, maakt hiermee het werk af waaraan Ds. H. de Jager ruim een eeuw geleden begon.

Het keurboek van Brielle

Het keurboek van Brielle bevat verordeningen die tussen 1527 en 1596 door het stadsbestuur werden vastgesteld en voor het stadhuis werden afgekondigd. De inhoud loopt sterk uiteen, van een verbod op dronkenschap tot een taakverdeling van de stad. Het is een schitterende bron voor onderzoek naar Brielle in de 16e eeuw.

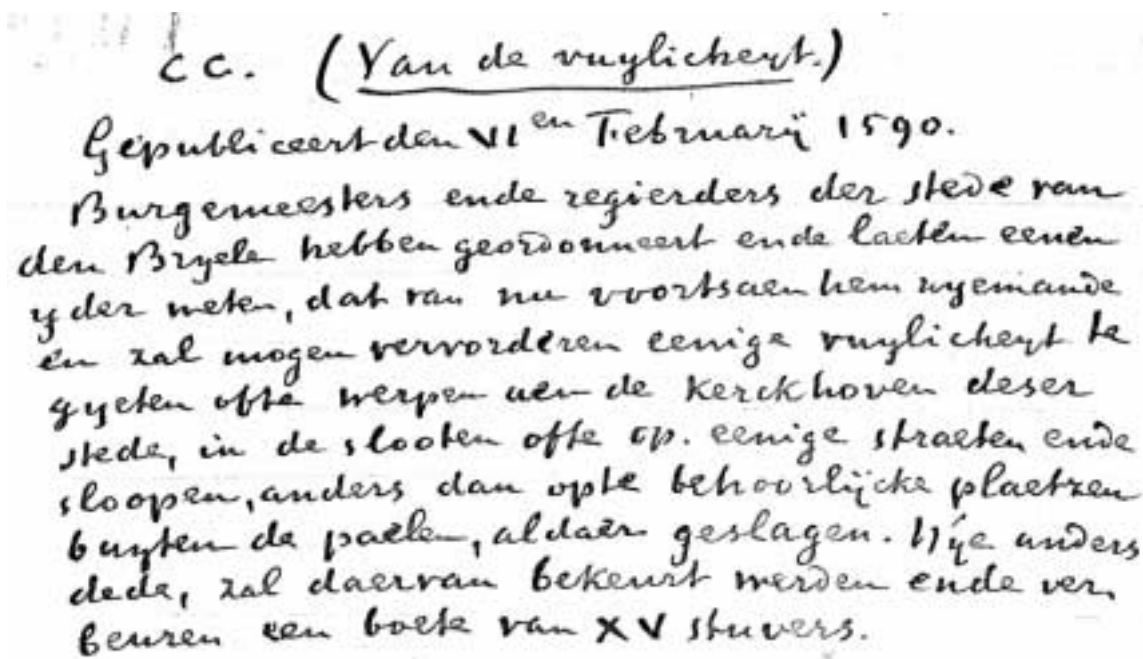
De Jager (1834-1903)

Hendrik de Jager is van 1873 tot 1892 gemeentearchivaris van Brielle. Hij heeft veel publicaties op zijn naam staan. Voorbeelden zijn artikelen over de kerkelijke geschiedenis van Brielle en omgeving. In 1904, kort na zijn overlijden, verschijnt zijn opus magnum: *De Brielsche vroedschap in de jaren 1618-1794*, een weliswaar onleesbaar, maar in historische kringen baanbrekend werk waarvan de waarde niet gemakkelijk kan worden overschat.

Niet minder bekend is De Jager geworden door het uitgeven van bronnenpublicaties. Zo verzorgt hij afschriften van gildebrieven en charters en verleent hij medewerking aan de publicatie van *Het rechtsboek van Den Briel*.

Na zijn pensionering begint De Jager aan een bewerking van het eerder genoemde keurboek. Tot een volledige uitgave is het echter nooit gekomen. In 1901 verzorgt de vereniging tot uitgave van bronnen

van het oude vaderlandsche recht de uitgave van de keuren tot 1572. Teleurgesteld merkt De Jager in zijn inleiding op, dat de keuren over 1573-1596 onuitgegeven blijven. Hij had er immers veel werk aan gehad: *tot de laatste toe, zo schrijft hij, werden zij (...) door mij overgeschreven en persklaar gemaakt.* Uiteindelijk belanden de afschriften in het Brielse archief. De volgende honderd jaar blijft het werk op de plank liggen.

CC. (Van de vuylichkeit.)
 Gepubliceert den VI^{en} Februarij 1590.
 Burgemeesters ende regierders der stede van den Brijel hebben geordonneert ende laeten eenen yder weten, dat van nu voorts aen hem nyemande en zal mogen vervorderen eenige vuylichkeit te ghyeten ofte werpen aen de kerckhoven deser stede, in de slooten ofte op eenige straeten ende sloopen, anders dan op de behoorlijke plaetzen buyten de poelen, aldaer geslagen. Wye anders dede, zal daarvan bekeurt werden ende verbeuren een boete van XV stuivers.

Voorbeeld van een door De Jager vervaardigde transcriptie: 15 stuivers boete voor het weggooien van afval, anders dan op de daarvoor bestemde plaatsen.

In 2000 wordt het plan opgevat om het werk van De Jager te voltooien en de resterende keuren alsnog uit te geven. Inmiddels is de eerste mijlpaal bereikt: de tekst staat in de computer. Op het moment wordt gewerkt aan de lay-out. Vervolgens zal een index worden gemaakt en een inleiding worden geschreven. Getracht wordt om nog in 2001, dus honderd jaar na het verschijnen van het eerste deel, te komen met het tweede deel.

Het ‘glas van Briel’, een kerkraam in Edam

drs.A.A. van der Houwen

In 1625 schonk het Brielse stadsbestuur een raam aan de Grote- of Sint-Nicolaaskerk van Edam. Hoewel Brielle wel vaker kerkramen heeft gegeven is dit één van de weinige ramen die nog steeds bestaan. Een goede reden om het eens nader te bekijken.

De stadsbrand van 1602

In de nacht van 23 op 24 februari 1602 werd de toren van de Grote- of Sint Nicolaaskerk van Edam getroffen door een blikseminslag. Na de brand die daarop volgde restte van de kerk nog slechts enkele muren, de zuilen en het noord- en zuidportaal met de librije. Ook een groot aantal huizen was verloren gegaan. Niet eerder was Edam zo zwaar getroffen. De Staten van Holland boden onmiddellijk subsidie aan om de herbouw van de kerk te steunen. In totaal kreeg de stad f33.000,- en dat was niets te veel. De stad beleefde weliswaar een economische bloei, waarbij de vele scheepswerven, houtwerven, lijnbanen, vrachtvaart en zoutproductie grote rijkdom brachten, de herbouw van de kerk was zeer kostbaar. Het zou dan ook maar liefst 24 jaren duren voor de kerk in oude vorm en grootte was hersteld. De herbouw vond plaats in twee fasen. Tijdens de eerste fase (1602-1608) werd het koor hersteld. De herbouw van het schip en de toren verliep trager. De inwijding van de voltooide kerk vond pas plaats op 24 februari 1626. De nieuwe kerk was een echte protestantse kerk geworden; had zij voor de Reformatie beschilderde plafonds en glazen en een menigte aan heiligenbeelden, na de herbouw was hiervan weinig terug te vinden. Toch was het geen kaal en kil godshuis geworden, integendeel. De kerk werd versierd met ruim dertig

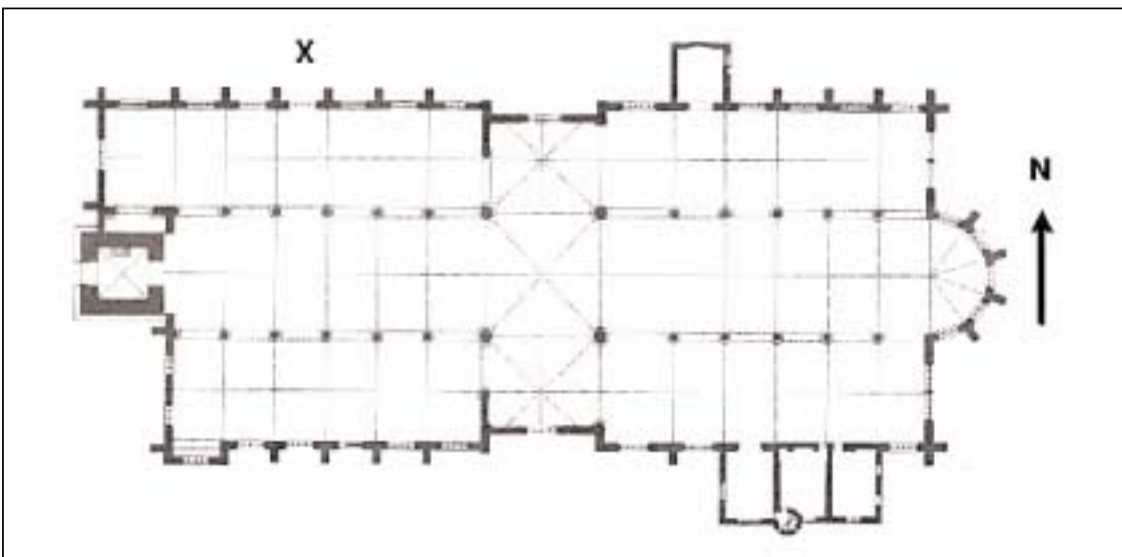
gebrandschilderde ramen. Zoals gebruikelijk was, werden deze ramen geschonken door de andere steden uit het gewest en instellingen waarin Edam zitting had. Het schenken van glazen was sedert het einde van de 16e eeuw erg populair. Bekend zijn de glazen in de St.Janskerk van Gouda, welke in de jaren 1597-1603 door de zes voornaamste steden van het Zuiderkwartier werden geschonken. In Edam vinden we ramen van alle achttien stemhebbende steden (het raam van Schiedam is -indien geschonken- verloren gegaan). Verder werden ramen geschonken door onder meer de Staten van Holland en Westfriesland, de Admiraliteit van Amsterdam en andere instellingen. Ook een tweetal gilden, namelijk die van de scheepstimmerlieden en van de zoutzieders, en enkele particulieren schonken de kerk ramen.

De plaatsing van deze ramen geschiedde in de twee eerder vermelde fasen. De eerste twintig (die rond het koor) werden in de periode 1606-1608 geplaatst, de volgende elf werden in 1624-1625 aangebracht rondom het schip.

De plaatsing van de ramen

Er was in de 17e eeuw sprake van een duidelijke hiërarchie van plaatsen in de kerk. Zo had de noordzijde een meerwaarde boven de zuidzijde van de kerk. Ook de steden hadden een hiërarchie. Deze werd bepaald door de volgorde waarop zij tijdens de Statenvergaderingen hun stem mochten uitbrengen. Deze waarde en rangorde vinden we terug in de plaatsing van de ramen. Een uitzondering hierop vormde Haarlem. Deze stad had reeds in 1518 een raam geschonken; het nieuwe raam werd op dezelfde plaats geplaatst. De absis (de halfronde uitbouw van het koor) werd gereserveerd voor de zeven steden van Westfriesland en het Noorderkwartier. Daarmee had Edam immers het meeste contact. Het raam van Alkmaar kreeg

een plaats in de middenas, de volgende in rangorde afwisselend links en rechts van het midden: Hoorn, Enkhuizen, Monnickendam, Medemblik en Purmerend. Overigens ontbreekt Edam zelf in deze rij (tussen Enkhuizen en Monnickendam); het eigen raam is elders geplaatst en wel op een even prominente plaats dicht bij de grote -en kostbare- transeptramen die waren voorbehouden voor de Staten van Holland en de Gecommitteerde Raden van Westfriesland en het Noorderkwartier.

Plattegrond van de kerk, rechts het koor, links de toren. Het kruisje geeft het Brielse raam aan.

Het Brielse raam

Ook Den Briel heeft een raam aangeboden, weliswaar als laatste, maar zeker niet als minste. Als elfde stad van Holland kreeg Den Briel een plaats toegewezen aan de noordzijde van het schip. Op het raam uit 1625 zien we een kopie van het praalgraf van Willem van Oranje, zoals dat kort daarvoor in de Nieuwe Kerk te Delft was

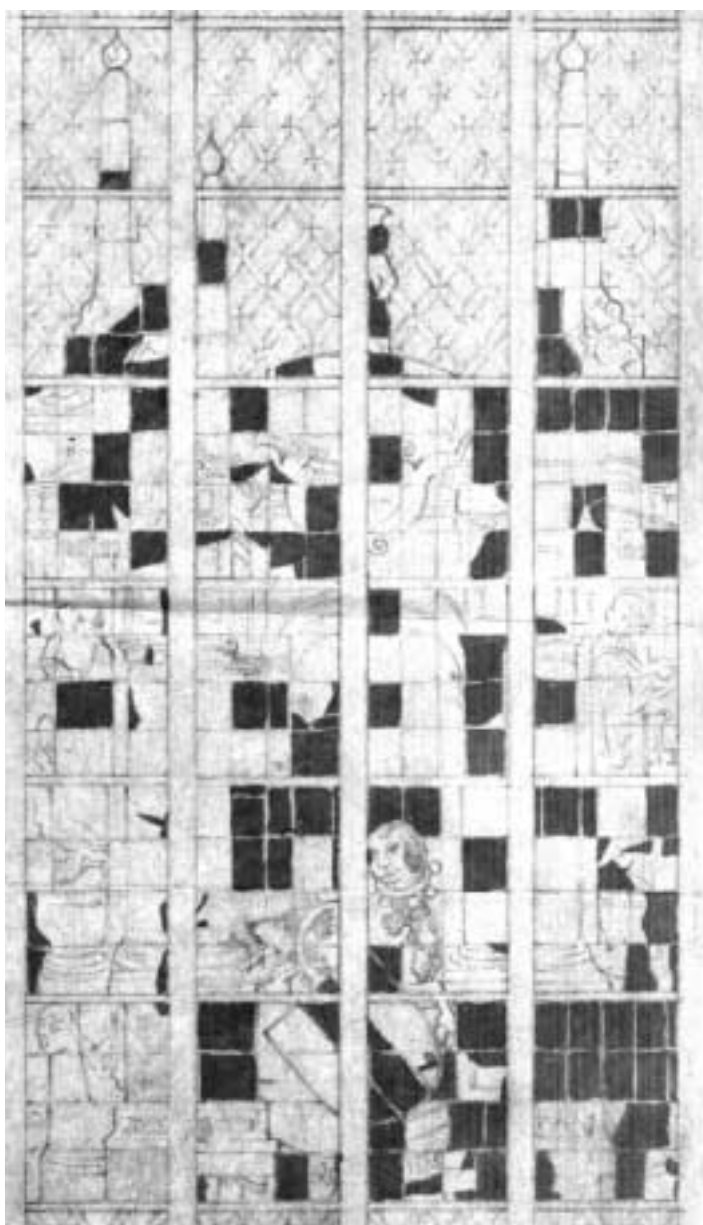
Het praalgraf van Willem van Oranje in de Nieuwe Kerk te Delft.

geplaatst. Het is voor de gelegenheid aangepast: de zittende figuur van de Prins is vervangen door het Brielse wapenschild met schildhouder en de allegorische figuren van Vrijheid en Recht op de hoeken zijn vervangen door voorstellingen van Paulus en Petrus. Tenslotte ziet men in plaats van het wapenschild van de prins een schild met de voorstelling van een schip, waarschijnlijk verwijzend naar de watergeuzen. Het is niet bekend wie het raam heeft ontworpen en evenmin weten we waar het vervaardigd is. Gezien de afbeelding van het graf in Delft mogen we wellicht veronderstellen dat het om een Delftse kunstenaar en/of glasmaker gaat.

De voorstelling op het Brielse raam is niet groot, maar dat wordt gecompenseerd door de bijzondere wijze waarop de niet beschilderde achtergrond vorm is gegeven. In plaats van de gebruikelijke rechthoekige raampjes is gekozen voor een herhaling van achthoekige

motieven in een diagonaal patroon. Op slechts twee andere glazen is een soortgelijk diagonaal patroon bewaard gebleven.

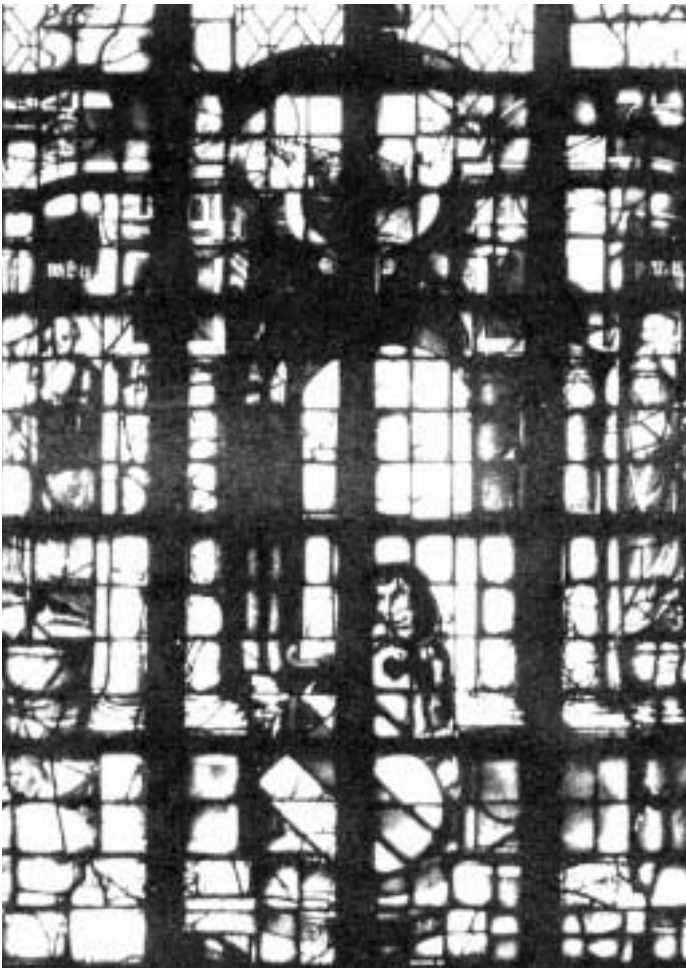
Er valt nog meer op aan het raam; temidden van het veelvuldig gebruik op de andere ramen van allegorische voorstellingen en mythische figuren als vrouwe Fortuna en de zeegod Triton, doen de afbeeldingen van Paulus met het zwaard en Petrus met de sleutels bijna ouderwets katholiek aan.

Schets van het Brielse raam anno 1930, voor de restauratie. De zwarte blokjes ontbreken. Herkenbaar zijn de contouren van het praalgraf zoals te zien op de linkerpagina.

Herontdekking van het Brielse raam

Het was bekend dat Den Briel een raam aan de kerk had geschonken, in 1721 werd immers in de notulen van de kerkenraad van Edam gesproken van *het glas van Briel*, maar door de slechte staat waarin de glazen zich in de 19e eeuw bevonden was niet duidelijk welk raam het dan wel zou zijn. Bovendien wekte de afbeelding van het Delftse grafmonument de indruk, dat het hier een raam van Delft betrof. Tijdens de restauratie van 1931 werd echter ontdekt dat het middengedeelte van het wapen niet zwart, de kleur van het wapen van Delft, maar rood was. Toen vervolgens de schilddrager beter werd bestudeerd was het snel duidelijk: het *glas van Briel* was terecht.

Detail van het raam sinds de restauratie.

Nog meer glas van Brielle

Aardig is op te merken dat er naast het raam ook nog glas door Brielle is geleverd. In de periode 1920-1934 zijn alle glazen gerestaureerd. In 1932 was het glas van de Gecommitteerde Raden van het Zuiderkwartier aan de beurt. Om de authenticiteit te bewaren werd gezocht naar oud glas. Dat werd tenslotte gevonden in oude ramen van de St. Catharijnekerk. Het betreft niet-beschilderd glas dat diende om de achtergrond aan te vullen.

Overigens is bekend dat Brielle in het verleden vaker ramen heeft geschonken aan kerken. In 1602 kreeg Zwartewaal en in 1686 Hellevoetsluis een raam. Helaas zijn beide ramen verloren gegaan. Ten slotte berust in het streekarchief nog een ontwerptekening uit 1642 voor een raam. Gezien de afbeelding, namelijk een gezicht op de stad Brielle, mogen we er van uitgaan dat het waarschijnlijk een ontwerp is van een raam dat Brielle heeft geschonken (of heeft willen schenken) aan een kerk of ander gebouw.

Over de auteur

drs.A.A. van der Houwen is adjunct-streekarchivaris van Voorne-Putten en Rozenburg.

Documentatie: Zsuzsanna van Ruyven-Zeman e.a., Kleurrijk verleden, Edam, de glazen van de grote kerk, monument van kunst en geschiedenis (Utrecht 1994)

Koningin Christina als de godin Diana, schilderij van Justus van Egmond, 1654-55, collectie Historisch Museum Den Briel

***De lauwerkrans van de koningin-zonder-land,
over 17e eeuwse politiek, een schilderij, een ongewoon detail en
het karakter van Christina van Zweden***

drs. M.A. van Hattem

Onlangs organiseerde de vereniging een Zweedse avond, waarbij het gerestaureerde schilderij van Christina van Zweden centraal stond. De avond was een groot succes. Een viertal sprekers belichtten verschillende facetten van het kunstwerk. Er valt echter nog meer over te vertellen.

Het schilderij

Het schilderij dat het Historisch Museum Den Briel bezit van Justus van Egmond en waarop de Zweedse koningin Christina (1626-1689) is afgebeeld, is een doek om nooit over uitgepraat te raken. Zowel de schilder, Justus van Egmond, als de geportretteerde, koningin Christina, zijn boeiende historische persoonlijkheden die controversiële gevoelens oproepen. De afbeelding en de attributen die Van Egmond heeft gebruikt, zijn bovendien onlosmakelijk verbonden met een zeer woelige periode in de Europese geschiedenis. Een schijnbaar onbeduidend detail op het schilderij wordt gevormd door een lauwerkrans, die de vorstin losjes, als vanzelfsprekend, in de handen draagt. De lauwerkrans des aanstoots. Wat bezielde Justus van Egmond om dit symbool van vorstelijke waardigheid te schilderen?

Politiek in West-Europa voor 1654

Christina was de dochter van de Zweedse koning Gustaaf Adolf van het huis Vasa (1594-1632) en Maria Eleanora van Brandenburg (1599-1655). Gustaaf Adolf had een belangrijke rol gespeeld in de

zogenaamde *Zweedse fase* van de Dertigjarige Oorlog (1618-1648). In die fase, tussen 1630 en 1635, redde het Zweedse leger de protestantse staten in Duitsland van de ondergang. Kort voor 1630 leek het erop dat de katholieke Habsburgers die regeerden in grote delen van Duitsland, in Oostenrijk en Spanje, hun gezag in het gehele *Heilige Roomse Rijk* zouden kunnen herstellen. Dit *Roomse Rijk*, een overblijfsel uit de Middeleeuwen, besloeg Noord-Italië, geheel Duitsland en formeel ook delen van de Nederlanden en Scandinavië. De Zweedse interventie in 1630 verhinderde de Habsburgse suprematie en had daarmee niet alleen een religieus, maar zeker ook een politiek doel. Gustaaf Adolf die streefde naar een noordelijke Baltische grootmacht (1), wilde kostte wat het kost voorkomen dat de Duitse staten onder Habsburgse leiding herenigd zouden worden. Zweden was niet het enige land dat angst had voor de grote Habsburgse machtsblokken.

Toen Gustaaf Adolf in 1632 sneuvelde in de slag bij Lützen en de Zweedse legers in de jaren daaropvolgend steeds meer terrein verloren, sprong een ander land bij in de strijd tegen de Habsburgers. Koning Lodewijk XIII's minister-kardinaal Richelieu bracht Frankrijk in 1638 met bewuste provocaties in oorlog met het Habsburgse Spanje. De entree van Frankrijk op het oorlogstoneel was om een aantal redenen opmerkelijk. Ten eerste was de Franse vorst een overtuigd katholiek. Het was daarmee zonneklaar voor tijdgenoten dat de oorlog opgehouden was een religieus conflict te zijn; de inzet was de macht, de politieke macht, in Midden-Europa. Ten tweede had Frankrijk het primair op Spanje voorzien. Het conflict in Duitsland was voor de Fransen alleen interessant waar het de Spaanse bezittingen aanging. Richelieu wilde de Spaanse omsingeling van Frankrijk doorbreken: de Zuidelijke Nederlanden, de Franche-Comté, de Savoye en Lombardije waren alle Spaans.

De dood van koning Gustaaf Adolf II van Zweden in de slag bij Lützen, schilderij van Carl Wahlbom, Nationaal museum Stockholm

Het gevolg was dat in 1648, toen de Nederlanden, Duitsland, de Oostenrijkers, de Zweden en de Polen allen waren moegestreden en na moeizame onderhandelingen de vrede van Munster sloten, Spanje en Frankrijk onverzoenbaar bleven. Spanje was niet bereid haar machtspositie op te geven en Frankrijk - inmiddels geleid door kardinaal Mazarin - niet bereid om haar te dulden. De oorlog tussen Frankrijk en Spanje ging daarom door en zou nog twaalf jaar duren. In 1654, ten tijde van Christina's aankomst in Antwerpen, waren deze twee staten - beide katholiek - dus nog met elkaar in oorlog. Dat heeft wellicht bijgedragen tot de totstandkoming van de lauwerkrans op het doek.

De troonsafstand van Christina van Zweden

Toen haar vader stierf, was Christina een meisje van zes jaar oud. Hoewel formeel troonopvolgster, kon er geen sprake van zijn dat alle regeringszaken direct aan haar werden overgelaten. De opvoeding van de jonge vorstin werd geregeld en daarnaast werd in een regentschapsregering voorzien. Vanaf 1636 berust de leiding van de regering in handen van kanselier Axel Oxenstierna (1583-1654), een degelijk, wat ouderwets, politicus. Naarmate Christina ouder werd, kreeg zij meer invloed in regeringszaken. In 1642 nam zij voor het eerst volledig deel aan een zitting van de Rijksdag van Zweden en vanaf 1644 werden alle regeringszaken door de meerderjarige Christina ter hand genomen. Gekroond was zij echter nog steeds niet; dat zou pas in 1650 gebeuren. Christina was een zeer oorspronkelijke, maar ook eigenzinnige vrouw. Deze karaktereigenschappen werden nog versterkt doordat haar opvoeding als troonopvolgster haar met meer mannelijke bezigheden in aanraking bracht dan voor een vrouw in die tijd gewoon was: paardrijden, de jacht, boeken, regeringszaken, militaire zaken enz. In tegenstelling tot de meeste andere vrouwelijke vorsten uit deze periode - want zij was in dat opzicht niet uniek - leek Christina juist deze bezigheden leuk te vinden. Zeker is dat zij geïnteresseerd was in politiek als machtsspel. Er is veel onenigheid over de rol van Christina bij de totstandkoming van de vrede van Munster. Zelf liet zij zich na het sluiten van de vrede afbeelden als vredesvorstin, suggererend dat zij een belangrijk aandeel in de totstandkoming daarvan had gehad. Dit beeld wordt door historici bestreden, die betogen dat juist Zweden geen belang had bij de vrede en ook geen stap extra heeft gezet om zover te komen (2). Als dat waar is, is juist het feit dat Christina zich toch als vredesvorstin liet afbeelden, veelzeggend. Zij onderkende blijkbaar de waarde van schilderijen als middel om de publieke opinie te beïnvloeden.

Het hof van Christina

Christina hield er een levendige hofhouding op na, zoals ook andere vorsten in haar tijd deden. De ontwikkeling van het absolutisme, waarbij vorsten steeds meer macht van de adel en de kerk afsnoepten en zichzelf als centrale en leidende factor profileerden, was in volle gang. Tijdens dat proces kwam het veelvuldig voor, dat een vorst om zijn of haar macht te onderstrepen, leden van de hoge adel aan het hof verbond om hen afhankelijk te maken; kunstenaars en geleerden werden toegevoegd om de status. De Duitse socioloog en historicus Norbert Elias heeft dit proces aan het hof van Lodewijk XIV in Frankrijk bestudeerd en minutieus blootgelegd; zijn betoog lijkt op vele punten ook voor het hof in Stockholm van toepassing (3). Maar Christina heeft de wetenschappers aan haar hof niet alleen voor de status gebruikt. Zij was wel degelijk geïnteresseerd in vergroting van haar kennis.

*Koningin Christina temidden van beroemde geleerden en tijdgenoten, schilderij (detail) van Louis Michel Dumesnil (?), ca. 1710, Musée National des Chateaux Versailles
Te zien zijn (vlnr) koningin Christina, de Franse gezant Pierre Chanut, Elisabeth van Palts, René Descartes en de abt en wijsgeer Marin Mersennes*

De heren wijsgeren kregen van haar meedogenloze instructies die het haar mogelijk moesten maken zoveel mogelijk uren onderwijs op een dag te volgen. Zo diende de Franse wijsgeer en wiskundige René Descartes (1596-1649), die in 1649 op uitnodiging van Christina naar Stockholm was gekomen, zich om vijf uur in de ochtend in het paleis te vervoegen. Voor Descartes, die van zichzelf schreef dat hij de ochtenden bij voorkeur in bed doorbracht - en daar wellicht nog wat nadacht of werkte - een ware verzoeking, zeker in de winter. Descartes stierf op 11 februari 1650, aan het hof in Stockholm, aan een longontsteking (4).

Het koninklijk kasteel in Stockholm, geboorteplaats van Christina. Schilderij van Govaert Camphuysen, 1661. Stadsmuseum Stockholm.

Alhoewel Descartes bij lange na niet de enige Fransman aan het hof in Stockholm was, is hij wel de beroemdste. De bewondering van Christina voor de Fransen in het algemeen en Descartes in het bijzonder lijkt uit een aantal overwegingen voortgekomen te zijn.

Om te beginnen hadden de Fransen, zoals we hebben gezien, als bondgenoot van Zweden tegen de Habsburgers gevochten. Dat was des te interessanter, omdat beide katholiek waren, hetgeen blijkbaar niet automatisch een slaafse houding ten opzichte van de Habsburgers hoefde te betekenen. Verder waren het vrijdenkers: de meest gedurfde wijsgerige theorieën werden geformuleerd door Fransen. Descartes' verheffen van twijfel tot een allesoverheersende analytische methode sprak Christina aan, omdat ook zijzelf aan alles eerst twijfelde - ook aan het bestaan van een God. Christina ergerde zich juist in deze periode ook groen en geel aan de dogmatische lutherse kerkhervormers in eigen land. Descartes en de zijnen leken in staat om deze houding te combineren met een sterk christelijk geloof. Het katholieke geloof, het feit dat deze kerk zo lankmoedig om wist te gaan met de wijsbegeerte sprak Christina overduidelijk bijzonder aan. Hoe groot was het contrast met de protestantse twisten over de - in haar ogen - meest uiteenlopende futiliteiten.

De aankomst aan het hof van een Jezuïet, de Portugese gezant Jose Pinot Pereira, bracht Christina verder in aanraking met de katholieke kerk. Christina bewonderde de eeuwenoude traditie, de directe verbinding met de antieke oudheid, en de kracht waarmee de katholieke kerk haar eenheid behield temidden van het geweld van de wetenschappelijke revolutie (5). Zo werd de afkeer van Christina voor de vele protestante kerken die haar land rijk was steeds groter en als logisch gevolg daarvan nam haar sympathie voor de katholieke moederkerk toe.

Daarnaast was Christina in een voor haar onplezierige discussie met de Rijksdag verzeild geraakt over haar ongehuwde staat. In 1648 had Christina haar neef Karel Gustaaf haar hand beloofd, in een briefwisseling die gevoerd werd terwijl Karel Gustaaf de Zweedse legers in Duitsland aanvoerde. Het spreekt voor zich dat nagenoeg

alle politici in Zweden graag zagen, dat Christina haar gelofte gestand zou doen, aangezien alleen op die wijze het huis Vasa op de troon voort zou kunnen bestaan. Maar Christina bedacht zich. Toen Karel Gustaaf in 1649 in Zweden terugkeerde, moest hij teleurgesteld vaststellen dat zijn geliefde geen interesse meer had in een huwelijk. Waarom niet? Over dit punt is vreselijk veel gespeculeerd. De meest wilde daarvan - Christina zou hemafrodiet geweest zijn, of overtuigd lesbisch - zijn waarschijnlijk ongegrond. Al is het alleen maar omdat dergelijke huwelijken voor leden van vorstenhuizen in de 17e eeuw puur gezien werden als een zakelijke aangelegenheid en het niet ongebruikelijk was dat het seksuele leven van een vorst of vorstin zich gescheiden van het huwelijk afspeelde (zolang er maar een troonopvolger kwam, natuurlijk). Logischer is dat Christina ook machtspolitieke overwegingen gehad zal hebben. Ongetrouwd op de troon blijven zitten zou moeilijk zijn gezien de grote weerstand hiertegen van de Rijksdag. Trouwen zou betekenen dat Christina haar alleenheerschappij over Zweden kwijt raakte, ze zou in een dergelijk geval genoeg moeten nemen met een tweederangspositie achter haar man en in de meeste regeringszaken de tweede viool hebben moeten spelen. Overigens hebben hier religieuze en politieke overwegingen op elkaar gespeeld, want in de katholieke kerk anno 1650 beschouwde men kuisheid als een grote deugd en een ongetrouwde vrouw dus als een bijzonder mens, te prijzen om het sterke geloof. Christina zou dus met een bekering en een troonsafstand haar gevoel van eigenwaarde kunnen behouden.

De situatie leidde er uiteindelijk toe dat Christina in 1664 afstand deed van de troon van Zweden, ten gunste van haar neef, die als Karel X Gustaaf werd gekroond. Christina sloot een overeenkomst met de Rijksdag, waarin werd bepaald dat zij een aantal door Zweden veroverde gebieden in Noord-Duitsland onder haar gezag zou krijgen

en kon leven van de inkomsten uit deze streken. Een belangrijk punt voor Christina vormde haar vorstelijke waardigheid. Conform de in die tijd door sterke vorsten verdedigde opvatting dat de vorst regeerde bij *Droit Divin* (Goddelijk recht) was Christina van opvatting dat zij haar koninklijke rechten behield en alleen afstand deed van de regeringszaken van Zweden. Wat God haar gegeven had, kon immers geen mensenhand haar ontnemen.

*Karel Gustaaf, de latere koning Karel X Gustaaf; schilderij van een onbekende meester.
portrettencollectie Gripsholm*

Aankomst en verblijf in Antwerpen en Brussel: 1654-1655

Christina dook enkele weken na haar troonsafstand op in Hamburg, op 3 juli 1654. Dat was een logische plaats, want Hamburg was in Zweedse handen en een van de gebieden waar Christina nog gezag genoot. Tot ieders verbazing bleef zij echter niet in de haar toegewezen

landen, maar reisde zij na twee weken verder naar het zuiden. De protestantse vorstin-zonder-land arriveerde op 17 juli in Munster, waar zij een Jezuietencollege bezocht. Beleefdheidsbezoek? Op 5 augustus arriveerde zij in Antwerpen, in de Spaanse Nederlanden, waar zij door de aartshertog Leopold Willem van Habsburg, die regent was namens Philips IV, met alle égards werd ontvangen. Dit zorgde voor veel opschudding in Frankrijk. Zonder dat haar Franse contacten daarvan op de hoogte waren geweest, had Christina, als een waar Machiavelliste, de bemiddeling gevraagd van de Spaanse vorst Philips IV voor een eventuele bekering tot het katholieke geloof. De Spaanse Habsburger, die uitstekende contacten had in Rome, beloofde voor Christina te bemiddelen bij de paus. Daarvan was de buitenwereld (nog) niet op de hoogte, maar de aankomst in Antwerpen gaf wel aan dat de Fransen bij Christina uit de gratie waren, en dat zij haar heil zocht bij de gehate vijand van weleer.

De Fransen waren geschokt. Waren het niet hun geleerden, die in Stockholm hadden geschitterd? Had niet hun gezant jarenlang de beste relaties onderhouden? Had Lodewijk XIII niet Zweden in de Dertigjarige Oorlog van de ondergang gered? En nu was deze vrouw nota bene te gast bij de Spaanse Habsburgers, waar de Franse legers nog altijd tegen in het veld stonden! Het lijkt erop, dat de Franse verontwaardiging zelfs nog groter was dan die in het protestantse kamp. Vele Fransen schreven de nodige schimppamfletten over Christina, die vervolgens in de gebieden van de oude protestantse bondgenoten werden verspreid. Christina, eigengereid en bijzonder als ze was, gaf de kwaadwillige pamfletschrijvers ook voldoende aanleiding om over haar te schrijven. Geruchten, als zou zij de Spaanse legers in de strijd tegen Frankrijk gaan aanvoeren, ontzenuwde ze niet. Een Franse schrijver, zichzelf noemende *een persoon, die langen tijd in het Hof van Sweden gewoont heeft*, schreef in een

pamflet over haar: *hoewel alle dese ghedachten belacchelijck sijn/ (...) de Grootte Christina haer selven verheffende boven haer selven/ stelt haer in posture om te volghen de Actien de welcke schijnen alleen de Mannen te betamen: Sy rijdt wonderlijck wel te Peerdt (...)* /Sy rijdt met een Mans Pruyck/ een hoedt met Pluymen/ een roode Sleuyer op sijn Spaens: ende men schrijft van Brussel, datse Wapenen laet ghereedt maecken om voor aen van het Legher van de Koninck van Spangnien te gaen/ ende affronteren de Marechal de Turenne (...) (6).

Hoe meer de Fransen haar zwart maakten, hoe meer de Habsburgse gastheer zijn belangrijke gaste verwende en in het zonnetje zette. Het was in deze sfeer van roddel en achterklap en tegen de achtergrond van de Spaans-Franse oorlog, dat Van Egmond zijn beeltenissen van Christina vervaardigde.

Aartshertog Leopold Willem van Oostenrijk, regent van de Spaanse Nederlanden, schilderij van Justus van Egmond, ca. 1653

De portretten van koningin Christina door Justus van Egmond

Justus van Egmond (1601-1674) was anno 1654 de hofschilder van aartshertog Leopold. Hij is een boeiende figuur, bijna net zo'n vat vol tegenstrijdigheden als Christina zelf. Hij was afkomstig uit Leiden - het protestantse Noorden dus - maar na een reis naar Italië gevallen voor het katholicisme en de zuidelijke schilderkunst; hij was een leerling en later compagnon van Rubens geweest en *peintre du roi* te Parijs. Doorgaans was hij werkzaam in Antwerpen, soms in Brussel. Van Egmond had vele kwaliteiten en een goede penseel voor portretten behoorde daartoe. Leopold Willem had zichzelf door Van Egmond laten portretteren, was zeer tevreden geweest over het resultaat en stelde Christina zijn hofschilder ter beschikking (7). Van Egmond vervaardigde vijf portretten van de Zweedse vorstin-zonder-land, die waarschijnlijk dienden om door haar aan bevriende relaties te worden geschonken. Er werden twee verschillende voorstellingen gemaakt: drie kopieën van Christina als de godin Minerva en twee als de godin Diana.

De keuze voor Minerva was weinig verrassend. In haar tijd aan het hof van Stockholm werd zij wel de *Minerva van het Noorden* genoemd en dat was Christina zeer welkom geweest. De wijsheid van Minerva en haar kracht, die zij gebruikte om de vrede te bereiken, vergeleek Christina graag met haar eigen inspanningen voor de vrede van Munster. De grote schare geleerden die Christina had omringd bevestigden het beeld van Christina als wijze beschermvrouwe van kunsten en wetenschappen. De voorstelling, waarvan er dus drie werden gemaakt, is gelardeerd met de gebruikelijke bij Minerva behorende iconografie: harnas en helm (staat voor kracht en weerbaarheid) en sfinx (voor wijsheid). De pose vertoont overeenkomsten met die van Leopold Willem op diens portret (8). Maar Diana, waarom Diana? Diana was de godin van de jacht. Ook

zij symboliseerde kracht en vrouwelijkheid maar ook kuisheid. De godin en haar nimfen hielden hun eer ten opzichte van mannen overeind, maakten er een erezaak van nooit naakt gezien te worden. Deze instelling zal zeker Christina, die immers weigerde te trouwen, hebben aangesproken. In zekere zin is de keuze voor Diana dus te verklaren. De gebruikelijke attributen voor Diana worden gevormd door zaken die met de jacht samenhangen: pijl en boog, speer en jachthond met een jachtgebied als achtergrond. Van Egmond was met deze iconografie vertrouwd, want hij had eerder in Frankrijk een vrouw geschilderd als Diana, namelijk Lucy de Tourville.

Op het schilderij dat Van Egmond in Antwerpen maken moest, tekende hij eerst een schets van Christina, mogelijk, zoals Rubens, met krijt op doek. Een losse, maar krachtige houding, zoals de godin van de jacht betaamt. Een gezicht dat niet mooier werd gemaakt dan het was, zoals Rubens hem had geleerd. Een zekere elegantie in de houding. Niet teveel attributen. Een jachtspeer, natuurlijk, geen pijl en boog, Bomen en gras, een bordes; hier staat een vrouw gereed voor de jacht. Hond aan haar voeten, blik gericht op de bazin. De vrouw heeft haar hand losjes uitgestrekt, zoals ook Lucy de Tourville dat heeft. Tot zover is de overeenkomst treffend. Maar dan: de meester tekent een lauwerkrans in de hand! Een lauwerkrans! Wiens idee was dit? Vond Van Egmond het een passend attribuut? Vroeg Christina erom

of was het een suggestie van haar gastheer? Het moet bewust zijn gedaan, want de lauwerkrans was geen attribuut dat we bij Diana mogen verwachten (9). De lauwerkrans laat zich met twee zaken associëren: overwinning en vorstelikheden.

Gezien de politieke achtergrond van het moment, lijkt het waarschijnlijk dat deze krans met name voor het laatste is toegevoegd. Christina was een vorstin zonder land, afhankelijk van haar gastheer, maar niettemin, zoals zij dat zelf zag, een koningin bij Goddelijk recht. Niets kon haar dat afnemen. Het lijkt een signaal naar zowel de Franse en Spaanse partij: dames en heren, ik ben koningin bij eigen kracht. Niemand ontnemt mij dat. Praat en roddelt u maar. Ik overwin. Misschien dat Leopold Willem nog hoopte: wij overwinnen de Fransen.

Zoals gezegd, het eindresultaat van de inspanningen van Van Egmond werd geschonken aan derden. Helaas is niet bekend voor wie de Diana's bestemd waren. Het zou interessant zijn om te kijken of er een relatie bestaat tussen de gekozen symboliek en degenen die het portret ontvingen. Begreep de ontvanger de betekenis van de lauwerkrans? Werd hij geacht het beeld uit te dragen, zoals Christina het beeld van de vredesvorstin na 1648 had gekoesterd?

In ieder geval lijkt de loop van de gebeurtenissen na 1654 te bewijzen, dat het er Christina veel aan gelegen was om haar tijdgenoten van haar koninklijke waardigheid te doordringen en wellicht nog een troon te bemachtigen.

De politiek van een vorstin zonder land na 1654

Nog tijdens haar verblijf in Brussel legde Christina een katholieke geloofsbelijdenis af. Aanwezig waren aartshertog Leopold Willem en generaal Montecuccoli, namens de Heilig Rooms Keizer. Duidelijker kan de politieke lading die de Habsburgers graag aan de

bekering wilden geven, niet worden onderstreept. De bekering werd echter nog geheim gehouden, aangezien men graag de officiële steun van de paus wilde verkrijgen. Ongelukkigerwijs stierf echter de toenmalige paus Innocentius X en het duurde enige maanden voor een nieuwe was benoemd. Deze, de met Christina bekende Alexander VII (Fabio Chigi), ging akkoord met de bekering mits de geloofsbelijdenis in Rome, ten overstaan van heel de wereld, herhaald zou worden.

Koningin Christina voor Paus Alexander X; portrettencollectie Gripsholm.

Christina's reis naar Rome werd een ware triomftocht. Christina haastte zich niet, gaf elke stad ruim de tijd om een grootse ontvangst te bereiden, en kwam op 3 november in Innsbruck aan. Hier volgden een hoogmis, een nieuwe geloofsbelijdenis en een week van festiviteiten. Christina schreef alle vorstenhuizen van Europa aan om haar stap uit

te leggen en om begrip te vragen. Ondanks een deemoedige toon tegenover de paus, liet Christina geen gelegenheid onbenut om haar vorstelijke status te onderstrepen. Triomfbogen, vuurwerken, ridderspelen, banketten en bals vielen haar ten deel. Zouden er lauwerkransen aan te pas gekomen zijn? In Frankrijk verbeet men zich overigens in deze periode net zozeer als aan het protestantse hof in Stockholm. Beide hoven voelden zich door de opzienbarende stap van Christina te kijk gezet.

Nadat Christina in 1655 voor de eerste mal de Eucharistie vierde tijdens de kerstmis in de Sint-Pieter, moest zij een nieuw leven gaan oppakken. Het bleef vol van politiek. In Rome kwam men er van lieverlee achter, geen makkelijke volgelingen in huis te hebben gehaald. Aan een poging van de paus om een officiële geschiedschrijving van de bekering te laten schrijven, onttrok Christina zich. Over de redenen om haar nieuwe geloof aan te nemen, liet zij zich niet uit. Dit gaf kardinaal Mazarin - de machtigste man van Frankrijk - weer aanleiding om haar voor de voeten te werpen, dat zij alleen maar de positie van de Habsburgers had willen versterken.

Maar ook met Frankrijk had Christina nog plannen. Zij voelde zich waarschijnlijk in het geheel niet prettig bij de situatie in Rome. Zij werd aan alle kanten ingekapseld door de Habsburgers; ze stond in het krijt bij Philips IV, werd regelmatig bezocht door generaals van de Rooms Keizer - de andere Habsburger dus - en was afhankelijk van Alexander VII die zij veel te dogmatisch vond en in wie zij het Franse vermogen om religie en wetenschap te combineren mistte (10). De wereldlijke macht in Rome werd tenslotte zeer beïnvloed door de Koningen van de Twee Siciliën - Napels en Sicilië - ook al weer Spanjaarden.

In 1656 ontsloeg Christina alle Spaanse leden van haar gevolg en zocht ze aansluiting bij de zogenaamde Squadrone Volante. Dit was een politieke factie onder kardinalen, die werd geleid door kardinaal Decio Azzolino (1623-1689).

*Kardinaal Decio Azzolino,
portret door Jakob Ferdinand
Voet, ca. 1660*

Azzolino, met wie Christina een “romantische vriendschap” onderhield (11), voerde een pro-Franse politiek en onderhield contacten met Mazarin. Zijn factie voerde het verzet tegen de Spaanse Habsburgers in Rome aan. Frankrijk leek de enige macht die tegenwicht bieden kon. Als compaan en in zekere zin aanvoerdster van de Squadrone - achter de schermen natuurlijk - heeft Christina nog gepoogd om Franse steun te krijgen om of Napels of Polen te veroveren. Zij zou dan de Franse legers aan hebben moeten voeren die de katholieke, maar Frankrijk-vijandige vorstenhuizen in die staten had moeten verdrijven, en zou als dank weer een troon hebben verworven.

Met name Mazarin was een spin in het web van intriges rond Christina. Het liep allemaal op niets uit. Toen Christina, op reis in Frankrijk, een spion in haar gevolg ontdekte die brieven had doorgespeeld naar de Spanjaarden, besloot zij zelf tot de executie van deze man - Gian Rinaldo Monaldesco. De ophef in Europa was groot; ook de Franse koning was bijzonder verontwaardigd, aangezien alleen hij het recht tot het uitspreken van de kapitale straf in Frankrijk bezat. Christina betoogde echter dat zij nog wel degelijk dezelfde rechten bezat, waar het de leden van haar eigen hofhouding aanging. Zij kon zelf de leden van haar hofhouding straffen, inclusief de doodstraf. De affaire Monaldesco en de argumentatie waarmee Christina haar daad verdedigde, toont nog eens aan hoezeer zij extra gevoelig was voor aantasting van haar koninklijke status: de lauwerkrans!

*Koningin Christina als Minerva;
schilderij van Justus van
Egmond, 1654
portrettencollectie, Gripsholm.*

Christina wóónde niet in Rome, zij hield er hof. Uit alles sprak haar status als vorstin. Zelfs - of beter gezegd, juist - haar kunstverzameling was met deze status verbonden. Alleen een koningin kon zich de weelde veroorloven, die zij zich veroorloofde. Alleen een koningin kon haar woning, haar stadspaleis, op een dermate rijkelijke manier uitdossen als zij deed. Alhoewel het duidelijk is dat Christina ook een eigen smaak en oprechte interesse had in kunst, is dat geen verklaring voor haar onbegrensde verzamelwoede en vertoningsdrift. Juist doordat zij een vorstin zonder land was, lijkt het verzamelen en vooral tentoonstellen van grote kunstschaten van belang geweest te zijn (12).

Toen Christina stierf, op 19 april 1689, werd zij naar de wens van haar erfgenaam, kardinaal Azzolino, bijgezet in de Sint-Pieterskerk. Ze was de eerste buitenlandse vorstin die deze eer te beurt viel: een postume rechtvaardiging van de lauwerkrans!

Over de auteur

drs. M.A. van Hattem is conservator van het Historisch Museum Den Briel

Noten:

1. F.W. Bain, Queen Christina of Sweden (London 1890)
2. Marie-Louise Rodén, *Christina von Schweden, eine Einführung*, in: Ulrich Hermanns (red.), Christina Königin von Schweden. Katalog der Ausstellung im Kulturgeschichtlichen Museum Osnabrück 1997-1998 (Osnabrück 1997), p. 114.
3. Norbert Elias, Die höfische Gesellschaft (Frankfurt a. Main 1969)
4. Natuurlijk is het verband tussen deze longontsteking en het impopulaire tijdstip waarop Descartes zich in de buitenlucht diende te begeven niet aan te tonen. Zie ook: Theo Verbeek, die in zijn inleiding op de Nederlandse uitgave van de *Discours* over de longontsteking schrijft: (...) *wellicht opgelopen bij een van zijn bezoeken aan het paleis van Christina* (...) Zeker is dat Descartes niet uit vrije wil deze ochtendwandelingen maakte. Th. Verbeek (vert. en red.), Descartes: over de methode (Amsterdam 1977).

5. Zie: Gabriëla Hart, *Die Konversion der Königin Christina von Schweden*, in Katalog der Ausstellung, p. 155
6. Koninklijke Bibliotheek, Pamflet 7640 T 4393, *De ingeboren Aert ofte Humeur van Christina, Koninginne van Sweden, beschreven in 't Frans door een Persoon die langen tijdt in het Hof van Sweden gewoon heeft, ende in 't Nederduyts overgheset*, (1655).
7. Waar het portret van de aartshertog zich bevindt, is niet bekend. Een afbeelding bevindt zich in de map Zuidelijke schilderkunst 17e eeuw van de Rijksdienst Kunsthistorische Documentatie (RKD)
8. Met dank aan Christina Haak, zie ook haar bijdrage in Katalog der Ausstellung, pag. 44
9. Met dank aan Ellen Borger, die mij hierop attent maakte.
10. Zie: Marie-Louise Rodén, *Christina von Schweden und der papstliche hof*, in: Katalog der Ausstellung en het eerder genoemde zeer pro-Christina boek van F.W. Bain.
11. Uitdrukking van M.-L. Rodén
12. *Für Christina, die seit ihrem Thronoverzich im jahre 1654 zwar die Regierung nicht langer in Händen hielt, aber trotzdem den Status einer souveränen Fürstin behielt, wog die symbolische Funktion einer solchen Sammlung noch schwerer als für so manchen regierenden Souverän*, Carel van Tuyll van Serooskerken, in: Katalog der Ausstellung, p. 211.

Van Ulsen naar Ulzen, een verhaal over vier werelddelen

drs. A.A. van der Houwen

In de Brielse Mare van april 1999 stond een verhaal over de erfenis van Roelof Ulsen (1723-1765). Over de lotgevallen van zijn zoon was op dat moment niets bekend en gemeend werd dat het verhaal van Ulsen hiermee was afgesloten. Niets bleek echter minder waar: onlangs bezocht een nazaat van hem Brielle.

Wat vooraf ging: Jan en Roelof Ulsen

Omstreeks 1720 woont in Brielle het gezin van Jan Ulsen. Na het overlijden van zijn vrouw treedt Jan in dienst van de West-Indische Compagnie (WIC) en vertrekt hij met zijn zoontje Roelof naar St. George d'Elmina aan de Afrikaanse Goudkust (nu Ghana). Reeds na enkele maanden sterft hij. Roelof, dan acht jaar oud, groeit op onder de hoede van enkele WIC-functionarissen. Hij treedt in dienst van de WIC en brengt het tot waarnemend gouverneur. In 1764 reist hij, met zijn zoontje Hermanus, naar Holland. Onderweg overlijdt Roelof. Hij laat een vermogen van ruim f115.000,- na, dat verdeeld wordt onder de familie.

Hermanus Ulsen

Hermanus is omstreeks 1755 geboren in Elmina. Hij is de zoon van Roelof Ulsen en een inheemse moeder die waarschijnlijk als slavin zal hebben gewerkt en even waarschijnlijk door Roelof is vrijgekocht. Hij vergezelt zijn vader op diens reis via Suriname naar Holland, een land waar hij alleen van heeft horen spreken en dat hem misschien wel angst zal hebben ingeboezemd. Onderweg overlijdt zijn vader.

In juni 1765 zet hij voet aan land in Rotterdam, zonder vader en zonder erfenis; die gaat naar de overige familie. Gelukkig ontfermt de zakenpartner van zijn vader, Herman Coopstad, zich over hem en zorgt, tegen een jaargeld van f400,-, voor zijn onderhoud en opvoeding tot zijn 22e jaar.

De volgende vijftien jaren woont en werkt Hermanus waarschijnlijk in Rotterdam; wellicht heeft hij in die jaren ook de familie van zijn vader in Brielle bezocht. We weten niet veel over deze jaren, wel dat in 1772 zijn verzorger overlijdt. Wanneer hij half in de twintig is besluit hij zijn familie in Afrika weer op te zoeken. In 1779 scheept hij zich in en vertrekt hij naar Elmina. Daar staat hem de volgende tegenslag te wachten. De instructies van de WIC schrijven voor dat alleen dienaren van de Compagnie zich in Elmina mogen vestigen.

Elmina, gezicht op het kasteel

Hermanus heeft echter geen paspoort, geen papieren, helemaal niets. De gouverneur Woortman weet er geen raad mee: hij stuurt bericht aan de bewindhebbers in Amsterdam van de aankomst van *de bastaardzoon van wijlen gouverneur Ulzen*, en schrijft dat Hermanus meent geen papieren nodig te hebben *omdat hij hier is geboren en zijn negerfamilie komt opzoeken*. In eerste instantie geeft Woortman hem opdracht om met de eerste gelegenheid terug te keren naar Hol-

land, maar als Hermanus zich hieraan niet stoort wordt besloten hem tot dienaar van de WIC te verklaren. Hermanus blijft in Elmina, vindt een vrouw en krijgt een zoon: Roelof, die later zelf een zoon krijgt die hij naar zijn vader noemt: Manus. Overigens is de familienaam inmiddels Ulzen geworden, met een z.

Manus Ulzen

Elmina was in de achttiende eeuw het centrum van de Hollandse handel in slaven geweest. Van hier werden slaven naar Amerika vervoerd en ingeruild voor suiker en andere producten voor de Europese markt. Na het verbod op de slavenhandel verliest de Goudkust voor Nederland zijn betekenis. Sterker nog, het wordt een kostenpost voor het moederland. De toekomst van Nederland als koloniale mogendheid ligt in de Indische archipel. Met dat idee in gedachten wordt getracht de Afrikaanse bezittingen te gebruiken als ‘leverancier’ van militairen voor het Koninklijk Nederlandsch Indisch Leger (KNIL). De werving begint in 1831 aan de kust.

Werving voor het KNIL

De belangstelling is echter minimaal; in de eerste zes jaren worden er niet meer dan 150 vrijwilligers gevonden. Pas nadat koning Kwaka Dua I van de Ashanti zijn medewerking toezegt kan er een bescheiden

‘werfdepot’ worden geopend. Uiteindelijk zullen er tot ca. 1867 zo’n drieduizend soldaten naar Indië gaan.

Onder de allereerste groep vrijwilligers bevindt zich Manus Ulzen, een 20-jarige kleinzoon van onze Hermanus. Hij heeft een contract gesloten voor zes jaar. Maar korporaal Manus Ulzen verblijft niet lang in Indië, tijdens een militaire expeditie op Zuid-Sumatra loopt hij een schotwond in zijn dijbeen op, waarna hij voor behandeling naar een militair hospitaal in Utrecht wordt gestuurd. Vanuit Nederland keert hij in 1835 terug in Elmina, met een legerpensioen van f142,- per jaar. Hij gaat wonen op de heuvel die weldra bekend werd als *Java Hill* omdat zich hier meer KNIL-veteranen vestigen. In het kasteel wordt zijn legerpensioen uitbetaald, terwijl hij wellicht nog iets zal hebben bijverdiend door zich als vrijwilliger te melden voor een plaatselijke expeditie. Zijn zoon Bart verblijft eveneens enige tijd als KNIL militair in Indië en ook hij komt terug naar Elmina.

De meeste Afrikaanse KNIL-militairen blijven na het verstrijken van hun dienstverband in Indië, zij vestigen zich in het garnizoensstadje Poerworedjo op midden-Java. Zij trouwden met Indonesische vrouwen en worden de stamvaders van een kleine maar hechte Indo-Afrikaanse gemeenschap, waarin de militaire dienst een familietraditie wordt die van vader op zoon overgaat. Zij staan bekend als *Belanda Hitam: Zwarte Hollanders*. Na de soevereiniteits-overdracht aan Indonesië (1949) worden de meeste afstammelingen gerepatriëerd naar Nederland.

In de loop van de negentiende eeuw verliest de Goudkust meer en meer haar glans en in 1871-1872 draagt Nederland de bezittingen aan de kust over aan de Engelsen. Overigens niet zonder protest van de plaatselijke bevolking, voor wie onder meer Manus Ulzen zich als woordvoerder opwerpt.

Dr. Edward en Dr. Thad Ulzen

De nazaten van Manus blijven in Ghana wonen. Eén van hen is dr. Edward Ulzen (1926-1999) Hij trouwt met Christiana de Heer, die zoals de naam terecht doet vermoeden, eveneens Hollandse voorouders heeft. Edward verkeert in de hoogste kringen; hij is rector magnificus van de universiteit van Kumasi en adviseert president N'Krumah op onderwijskundig gebied. Hij verlaat het land na de staatsgreep van 1965 en werkt vervolgens aan verschillende universiteiten in Afrika. Na zijn pensionering keert hij terug in Ghana.

Afrika en Ghana, met de hoofdstad Accra en met Elmina en Kumasi, de plaatsen waar de geschiedenis zich heeft afgespeeld.

Uit overlevering weet hij dat de vreemde familienaam afkomstig is van ene Manus Ulzen uit Nederland, maar een eeuw na het avontuur in Indië is het KNIL een vergeten episode in de familiegeschiedenis. Tot de ontmoeting met mevrouw dr. Ineke van Kessel. Van Kessel, verbonden aan het Afrika Studiecentrum in Leiden, doet onderzoek naar de geschiedenis van de Zwarte Hollanders en weet zijn belangstelling te wekken.

Edward brengt Van Kessel in contact met zijn zoon dr. Thad, een hoogleraar psychiatrie in North Carolina. Ook diens belangstelling wordt gewekt en in september 2000 reist hij naar Nederland voor een reünie van de *Belanda Hitam*. De belangstelling neemt toe: in zijn tweede huis in Elmina richt hij momenteel een expositie in die de herinnering aan de Afrikaanse KNIL militairen levend moet houden. Het enthousiasme brengt hij ook over op zijn dochter Adwoa.

Adwoa Ulzen

Adwoa (spreek uit Adsjoa) wordt geboren in Canada. Zij zit momenteel op een middelbare school in North Carolina waar zij een project maakt over haar familiegeschiedenis. Op uitnodiging van Van Kessel reist zij in december 2000 naar ons land, waar zij Bronbeek en Amsterdam bezoekt en natuurlijk ook Brielle. In haar dagboek schrijft zij op 20 december: *Vandaag gaan we met meneer Van Zoest naar Brielle. Hij is een genealoog die in de archieven veel gegevens heeft gevonden over Jan en Roelof Ulsen. Maar eerst gaan we met de veerboot over de Nieuwe Waterweg naar Rozenburg. Ik maak opnamen van de rivier waarover de kleine Hermanus in 1765 naar Rotterdam voer, een onbekende toekomst tegemoet.*

Meneer Van Zoest brengt ons in Brielle naar Zevenhuizen, het straatje waar Jan Ulsen woonde met Maria van Keulen. We weten

niet precies in welk van de huizen ze woonden. Dan naar de Catharijne-kerk, waar Roelof in 1723 werd gedoopt. Gek gevoel om daar te staan. Mijn familie was dus oorspronkelijk Nederlands Hervormd, maar later in Elmina zijn de Afrikaanse afstammelingen katholiek geworden.

Adwoa met de heer Van Zoest, aan het werk in het Streekarchief Voorne-Putten - Rozenburg.

In het streekarchief van Voorne-Putten (-Rozenburg, AAvdH) zie ik doopakten, huwelijksakten en de stukken van de belijdenis van Jan Ulsen en zijn vrouw Maria van Keulen. Terwijl ik opnamen maak vraagt een journalist van het Rotterdams Dagblad of hij me mag interviewen. Ze zijn hier wel gewend aan Amerikanen of Canadezen die hun Hollandse voorouders komen opzoeken, maar een Afrikaan op zoek naar de Hollandse voorouders: dat hebben ze nog niet eerder

meegemaakt! Meneer Hoogerwerf, de journalist, wil weten wat ik ervan vind dat mijn voorouder Roelof een slavenhandelaar was. Tja, daar ben ik niet echt trots op, maar het was een gangbare praktijk in de achttiende eeuw. Het hoort nu eenmaal bij onze geschiedenis. Ik ben niet verantwoordelijk voor het doen en laten van mijn voorouders, en ik heb wel geleerd om met die feiten te leven. Hij zal me het artikel opsturen. Gaaf.

Met het bezoek van Adwoa aan Brielle is de cirkel gesloten.

Over de auteur

drs.A.A. van der Houwen is adjunct-streekarchivaris van Voorne-Putten en Rozenburg.

Literatuur:

- Ad Hoogerwerf, *Nazaat van Brielse slavenhandelaar op zoek naar haar roots: Rotterdams Dagblad*, 2 jan. 2001
- Dr.Ineke van Kessel, *Op zoek naar de zwarte Hollanders en Ghanees maalt niet Nederlandse zonden*, in: *Trouw*, 4 en 11 jan. 2001
- Adwoa Sarkoa Ulzen, *Hollandse voorouders*, in: *Onze Wereld*, 44 (2001) 2, 24-26.
- A. van Zoest, *Het verhaal van Roelof Ulsen* (Oostvoorne 1993)

Noot:

Het toeval wil, dat er thans nog een ander contact met de in het artikel genoemde stad Kumasi is: door de 'Werkgroep Old Tafo' wordt er in de wijk Old Tafo in Kumasi een school ondersteund.

Voor informatie: Werkgroep Old Tafo, Fam. A.D. Engels, Waaldrift 3, 3235 AV ROCKANJE; tel. (0181) 403700

Website: <http://ourworld.compuserve.com/homepages/oldtafo>

Uit de streek

Tentoonstellingen

Historisch museum Den Briel

Regenten en gastelingen van het Catharina Gasthuis

Vanaf 15 juni (datum onder voorbehoud)

De eerste van de themawisselingen waarmee het museum blijvend zal worden vernieuwd. Het thema 'waterbeheer' wordt vervangen door het thema 'regenten en gastelingen van het Catharina Gasthuis'

Onvoltooide kerken op de eilanden

Vanaf 17 juli 2001

Deze tentoonstelling geeft een beeld van de onvoltooide kerken die in de Late Middeleeuwen op de Zuid-Hollandse en Zeeuwse eilanden zijn gebouwd.

Oudheidkamer Oostvoorne (vml. gemeentehuis)

Maasvlakte, vroeger, nu en in de toekomst

Van mei tot en met september 2001

Deze tentoonstelling geeft een beeld van het ontstaan van de Maasvlakte, de prehistorische vondsten in het opgespoten slib, de huidige bestemming en de toekomstplannen.

Publicaties

G.C. Arkenbout en A.A. Arkenbout, Arkenbout op zee, leden van een bekende familie op Voorne-Putten in dienst van de Verenigde Oostindische Compagnie en de Nederlandse marine, 1721-1834 (nr. 15 in de serie van de Stichting Streekhistorie, Bernisse 2001)

J. Klok, Caartboeck van Voorne, 1695, aangevuld met de Caarte van het Westenryck genaamt Zuydlandt en Caerten van de ringh van Putten (Oostvoorne 2001)

Kees van Rixoord, Een juweel in dit oude land, Brielle bouwt en verbouwt, 1960-2000 (Brielle 2000)

Kees van Rixoord, Fundament met toekomst, zeven eeuwen bejaardenzorg op Westelijk Voorne (Brielle/Westvoorne 2001)

Hulp gevraagd!

Als foto-ploeg van het streekarchief krijgen wij regelmatig foto's onder ogen waar wij 'geen raad mee weten'. Via deze weg willen wij een beroep op u doen om ons te helpen met het vinden van gegevens over de opnamen.

Onlangs ontvingen wij van de heer K. Hoogenboom uit Amsterdam onderstaande foto. We herkennen enkele personen: Zwaantje Sieffers, Francina Bouman, Ds. Poortman, Nel Kruyt en Arentje Kome, de foto is waarschijnlijk gemaakt tijdens een uitstapje van de VCJB omstreeks 1928. Graag willen wij weten: waar en wanneer is de opname gemaakt en natuurlijk: wie zijn er op te zien.

Indien u informatie hebt, verzoeken wij u contact op te nemen met Jan Lobs of Nelly Grabijn: maandag of woensdagmorgen, streekarchief, De Rik 22, tel. (0181) 475156

Aanmelding

Ondergetekende

Adres

Postcode Plaats

meldt zich aan

voor het

persoonlijk lidmaatschap

(contributie f 20.-)

familielidmaatschap

(contributie f 30.-)

van de vereniging ‘Vrienden van het Historisch Museum Den Briel’

Datum: Handtekening

Verzendadres: Vrienden v/h Historisch Museum Den Briel
 Secretariaat
 Mevr. E.C. Laroy-Meeuse
 Van Almondeweg 70, 3231 CS Brielle
 Tel./fax 0181-413635

N.B. Na 1 juli is alleen nog de halve contributie verschuldigd; na 1 november wordt voor de resterende maanden geen contributie meer geheven. Voor de betaling van de contributie ontvangen de leden een acceptgirokaart.

INDEX BRIELSE MARE (jaargang 1-10)

In toenemende mate mogen wij merken dat de Brielse Mare als naslagwerk wordt gebruikt. Om het gebruik van ons lijfblad te vergemakkelijken is een inhoudsopgave gemaakt. Er is op twee manieren te zoeken: op onderwerp en op naam van auteur. Om te voorkomen dat er teveel kleine rubrieken zouden ontstaan hebben wij een grove scheiding aangebracht. Zoek dus met fantasie. Overigens staat in elk nummer nieuws van de vereniging en het museum en met ingang van 1997 ook van het archief. Die zaken ontbreken derhalve grotendeels in de opgave.

Tenslotte voor de duidelijkheid: 2-1 betekent 2e jaargang, 1e nummer, vervolgens ziet u het jaartal en de pagina's.

Algemeen

Den Briel en Hellevoetsluis in de ogen van vreemdelingen, 2-1 (1992) 7-28

Herinneringen aan Den Briel, 3-1 (1993) 24-39

Een wandeling door Brielle in de 16e eeuw, 5-2 (1995) 8-17

In de voetsporen van een 16e eeuwse onderzoekscommissie, 7-1 (1997) 33-42

Het 'Chronykje van den Briele' van Cornelis Cleijn, 8-1 (1998) 14-37

1 April en watergeuzen

De viering van 1 april 1872, 1-1 (1991) 6-17

De grap van 1 april, Alva's bril en Brielle, 4-1 (1994) 6-19

Cornelis Arienszn. Vleijssenhoeft, een Brielse Geus, 8-1 (1998) 38-43

Jan Claesse, een Brielse watergeus, 10-1 (2000) 52-53

Gebouwen en straten

Nobelstraat 16; een voorbeeld van een verborgen verleden, 1-1 (1991) 34-47

De (voor)geschiedenis van de coupure in de vestingwal bij de Kaaistraat, 1-2 (1991) 61-69

De Jacobskerk te Brielle, geschiedenis en beschrijving in kort bestek, 2-2 (1992) 11-24

De Sint Catharijnetoren in de steigers, 9-1 (1999) 14-23

Het archeologisch onderzoek naar de stadsmuur aan de Langestraat te Brielle, 9-1 (1999) 42-50

Het huis Manezee en zijn bewoners, 10-1 (2000) 27-34
Brielle begrensd; de grenspalen van Brielle, 10-2 (2000) 11-16
Stucplafonds Voorstraat 45, verslag van een bijzondere restauratie, 10-2 (2000) 17-24
Geld moet klinken, herinneringen bij een kasboek, 10-1 (2000) 35-40

Gevelstenen en monumenten

De gevelsteen Eben Haëzer (Boterstraat), 2-1 (1992) 43-44
Brielse gevelstenen (Dijkstraat 11), 4-1 (1994) 20-21
Brielse gevelstenen (Dijkstraat 16), 4-2 (1994) 24-25
Gevelsteen 'Oog in 't syl (Maarland Nz 34), 1-2 (1991) 57-60
De kop van 't Maerland (Maarland Zz), 1-1 (1991) 32-33
Brielse gevelstenen (Maarland Zz 27), 2-2 (1992) 25-26
De Duizendste (Lijnbaan 11a en b), 3-1 (1993) 40-41
Brielse gevelstenen (Rozemarijnstraat), 3-2 (1993) 39-40
Het oorlogsmonument in Brielle, 5-1 (1995) 21-23
De oorlogsmonumenten in Zwartewaal, 5-2 (1995) 18-21
Het klokje van Maarland NZ 12-13, 2-2 (1992) 27-30

Personen en historische figuren

De Brielse heldinnen of hoe een zeeheld te water ging (14 juni 1665), 1-2 (1991) 2-22
Metten Koornstra (1853-1923), een sociaal bewogen vader voor wezen en soldaten, 1-2 (1991) 23-56
Maarten Harpertszn. Tromp, 1598-1653, 8-2 (1998) 15-26
Om de schatten van Roelof Ulsen, een nalatenschap in de 18e eeuw, 9-1 (1999) 31-41
Het verhaal van Ary Borstlap Lzn. (1807-1891), 9-2 (1999) 15-22
Castor, over een oorlogsschip, zijn twee Brielse kapiteins en een jonge Moor, 9-2 (1999) 23-36
Het fregat Briel en de slag bij Kaap Santa Maria, 10-1 (2000) 48-51
Jan Dirk Preuijt, burgemeester van Geervliet, 10-2 (2000) 31-35
J.W.D. Robijns, de Brielse luchtvaartpionier, 10-2 (2000) 36-42

Kerk en religie

Vuur en water... Opkomst en ondergang van het Brigittenklooster 'Marienvoorn' in Den Briel (ca. 1485-1530), 1-1 (1991) 48-62

Het middeleeuwse heiligdom van O.L.V. Toevlucht in Brielle, 3-2 (1993) 29-31

De Lutherse kerk te Brielle, de Lutherse gemeente Brielle-Hellevoetsluis met achtereenvolgens twaalf predikanten, 1828-1886, 4-2 (1994) 9-23

Een slordig doopboek, 6-1 (1996) 21-25

Antiek voorhangsel uit de Heenvlietse synagoge hersteld, 9-2 (1999) 37-42

Schuilkerken: op de meest vreemde plaatsen naar de kerk, 10-2 (2000) 25-30

Kronieken

Kroniek 1890, 1-2 (1991) 71-87

Kroniek 1901, 2-2 (1992) 33-38

Kroniek 1912, 3-2 (1993) 41-45

Kroniek 1913, 4-2 (1994) 36-42

Kroniek 1914, 5-2 (1995) 36-41

Kroniek 1915, 6-2 (1996) 64-70

Kroniek 1940, 1-2 (1991) 88-112

Kroniek 1941, 2-2 (1992) 39-45

Kroniek 1942, 3-2 (1993) 46-52

Kroniek 1943, 4-2 (1994) 43-48

Kroniek 1944, 5-2 (1995) 41-46

Kroniek 1945, 6-2 (1996) 70-75

Kroniek 1990, 1-1 (1991) 67-72

Kroniek 1991, 2-1 (1992) 45-52

Kroniek 1992, 3-1 (1993) 42-48

Kroniek 1993, 4-1 (1994) 45-50

Kroniek 1994, 5-1 (1995) 43-51

Kroniek 1995, 6-1 (1996) 39-46

Kunst

Muziek aan het hof van Frank van Borselen, 2-1 (1992) 28-42 (Rectificaties 2-2 (1992) 46)

De dichter Jacob van Maerlant en Voorne, 3-2 (1993) 5-28

Overheid en muziek te Brielle tot 1572, 5-1 (1995) 33-42

Brille, berceau de la Republique de Hollande, een tekening van Antoine-Ignace Melling (1763-1831), reizend kunstenaar, 5-2 (1995) 22-35
Overheid en muziek te Brielle tussen 1572 en 1795, 6-2 (1996) 6-25
Daniël Vosmaer en het Gezicht op Den Briel, 6-1 (1996) 6-20
Was Jacob van Maerlant koster?, 7-1 (1997) 31-32
Brielse luidklokken van Crans, 1715 en 1744, 9-1 (1999) 24-30
De Brielse periode van de kunstenaar Balthasar Jooss, 10-1 (2000) 41-47

Museum en vereniging

Het nieuwe Trompmuseum, het visuele geheugen van Den Briel en omgeving, 6-1 (1996) 28-38
De voorgeschiedenis van het Brielse Museum (1887-1912), 8-2 (1998) 27-37
De geboorte van de vereniging "Vrienden van het Trompmuseum", 8-2 (1998) 38-41

Tweede wereldoorlog

zie ook: kronieken

Brielle tijdens 'de vijf meidagen' van 1940, 5-1 (1995) 5-20
Libertatis in oorlogstijd, 5-1 (1995) 24-28
De Brielse bevrijdingsdagen - mei 1945, 6-2 (1996) 28-63

Diversen

Patriottentijd in Den Briel (1780-1787), 1-1 (1991) 18-31
Een bijzonder aspect uit de geschiedenis van de drinkwatervoorziening te Brielle, 3-2 (1993) 32-38
In naam van de vrouwen, doe open de poort, de afdeling Brielle van de Nederlandsche
bond voor vrouwenkiesrecht (1907-1920), 4-1 (1994) 22-42
De zetel en het wapen van het ambacht St. Annapolder en het Schapengors', 4-2 (1994) 26-35
Bij zonsverduistering op den Toren, 9-2 (1999) 43-48
In het belang van de tuinbouwcultuur, geschiedenis van Voorne's Proeftuin, 1906-1937, 10-1 (2000), 17-26

Index op auteur

- Albers, M., *In naam van de vrouwen, doe open de poort, de afdeling Brielle van de Nederlandsche bond voor vrouwenkiesrecht (1907-1920)*, 4-1 (1994) 22-42
- idem, *Brille, berceau de la Republique de Hollande, een tekening van Antoine-Ignace Melling (1763-1831), reizend kunstenaar*, 5-2 (1995) 22-35
- idem, *Het nieuwe Trompmuseum, het visuele geheugen van Den Briel en omgeving*, 6-1 (1996) 28-38
- idem en A.A. van der Houwen, *Daniël Vosmaer en het Gezicht op Den Briel*, 6-1 (1996) 6-20
- Baan, I. de, en W. de Baan, *De gevelsteen Eben Haëzer*, 2-1 (1992) 43-44
- idem, *Brielse gevelstenen*, 4-1 (1994) 20-21
- idem, *Brielse gevelstenen*, 4-2 (1994) 24-25
- idem, *Gevelsteen 'Oog in 't syl*, 1-2 (1991) 57-60
- idem, *De kop van 't Maerland*, 1-1 (1991) 32-33
- idem, *Brielse gevelstenen*, 2-2 (1992) . 25-26
- idem, *De Duizendste*, 3-1 (1993) 40-41
- idem, *Brielse gevelstenen*, 3-2 (1993) 39-40
- idem, *Het oorlogsmonument in Brielle*, 5-1 (1995) 21-23
- idem, *De oorlogsmonumenten in Zwartewaal*, 5-2 (1995) 18-21
- Been, Joh.H., *Bij zonsverduistering op den Toren*, 9-2 (1999) 43-48
- Don, P., *De Jacobskerk te Brielle, geschiedenis en beschrijving in kort bestek*, 2-2 (1992) 11-24
- Glaudemans, C.N.W.M., *De Brielse heldinnen of hoe een zeeheld te water ging (14 juni 1665)*, 1-2 (1991) 2-22
- idem, *De dichter Jacob van Maerlant en Voorne*, 3-2 (1993) 5-28
- idem, *Vuur en water... Opkomst en ondergang van het Brigittenklooster 'Marienvoorn' in Den Briel (ca. 1485-1530)*, 1-1 (1991) 48-62
- idem, *Den Briel en Hellevoetsluis in de ogen van vreemdelingen*, 2-1 (1992) 7-28
- idem, *De grap van 1 april, Alva's bril en Brielle*, 4-1 (1994) 6-19
- idem, *De viering van 1 april 1872*, 1-1 (1991) 6-17
- Goor-Doorn, C.J. van, *Het verhaal van Ary Borstlap Lzn. (1807-1891)*, 9-2 (1999) 15-22

- Guiran, A.J., *Het archeologisch onderzoek naar de stadsmuur aan de Langestraat te Brielle*, 9-1 (1999) 42-50
- Hattem, M.A. van, *Castor, over een oorlogsschip, zijn twee Brielse kapiteins en een jonge Moor*, 9-2 (1999) 23-36
- Hordijk, L.W. *Een bijzonder aspect uit de geschiedenis van de drinkwatervoorziening te Brielle*, 3-2 (1993) 32-38
- idem, *De zetel en het wapen van het ambacht St. Annapolder en het Schapengors*, 4-2 (1994) 26-35
- idem, *Was Jacob van Maarland koster?*, 7-1 (1997) 31-32
- idem en A.A. van der Houwen, *De Brielse periode van de kunstenaar Balthasar Jooss*, 10-1 (2000) 41-47
- Hoorn, F. van, *Een slordig doopboek*, 6-1 (1996) 21-25
- idem, *Jan Dirk Preuijt, burgemeester van Geervliet*, 10-2 (2000) 31-35
- Houwen, A.A. van der, *Patriottentijd in Den Briel (1780-1787)*, 1-1 (1991) 18-31
- idem, *Het huis Manezee en zijn bewoners*, 10-1 (2000) 27-34
- idem, *Brielle begrensd; de grenspalen van Brielle*, 10-2 (2000) 11-16
- idem, *Het Chronykje van den Briele van Cornelis Cleijn*, 8-1 (1998) . 14-37
- idem, *Cornelis Arienszn. Vleijssenhoeft, een Brielse Geus*, 8-1 (1998) . 38-43
- idem, *De voorgeschiedenis van het Brielse Museum (1887-1912)*, 8-2 (1998) 27-37
- idem, *Om de schatten van Roelof Ulsen, een nalatenschap in de 18e eeuw*, 9-1 (1999) 31-41
- idem, *J.W.D. Robijns, de Brielse luchtvaartpionier*, 10-2 (2000) 36-42
- idem en M. Albers, *Daniël Vosmaer en het Gezicht op Den Briel*, 6-1 (1996) 6-20
- idem en R. de Leeuw van Weenen-van der Hoek, *Antiek voorhangsel uit de Heenvlietse synagoge hersteld*, 9-2 (1999) 37-42
- idem en L.W. Hordijk, *De Brielse periode van de kunstenaar Balthasar Jooss*, 10-1 (2000) 41-47
- Johannes, A., *De Lutherse kerk te Brielle, de Lutherse gemeente Brielle-Hellevoetsluis met achtereenvolgens twaalf predikanten, 1828-1886*, 4-2 (1994) 9-23
- Klok, J., *Brielle tijdens 'de vijf meidagen' van 1940*, 5-1 (1995) 5-20
- idem, *De Brielse bevrijdingsdagen - mei 1945*, 6-2 (1996) 28-63
- Klok-van den Blink, G., *De geboorte van de vereniging "Vrienden van het Trompmuseum"*, 8-2 (1998) 38-41

- idem, *Geld moet klinken, herinneringen bij een kasboek*, 10-1 (2000) 35-40
- Koning, J.G., *Het fregat Briel en de slag bij Kaap Santa Maria*, 10-1 (2000) 48-51
- Leeuw van Weenen-van der Hoek, R. de, en A.A. van der Houwen, *Antiek voorhangsel uit de Heenvlietse synagoge hersteld*, 9-2 (1999) 37-42
- Lingbeek-Schalekamp, C., *Muziek aan het hof van Frank van Borselen*, 2-1 (1992) 28-42 (NB: Rectificaties 2-2 (1992) 46)
- idem, *Overheid en muziek te Brielle tussen 1572 en 1795*, 6-2 (1996) 6-25
- idem, *Overheid en muziek te Brielle tot 1572*, 5-1 (1995) 33-42
- Meilink-Hoedemaker, L.J., *Brielse luidklokken van Crans, 1715 en 1744*, 9-1 (1999) 24-30
- Moer, A. van der, *Maarten Harpertszn. Tromp, 1598-1653*, 8-2 (1998) 15-26
- Moor, G. de, *Het middeleeuwse heiligdom van O.L.V. Toevlucht in Brielle*, 3-2 (1993) 29-31
- Oers, J.J.M. van, *De Sint Catharijnetoren in de steigers*, 9-1 (1999) 14-23
- idem, *Stucplafonds Voorstraat 45, verslag van een bijzondere restauratie*, 10-2 (2000) 17-24
- Rooijen, J.P. van, *Nobelstraat 16; een voorbeeld van een verborgen verleden*, 1-1 (1991) 34-47
- idem en S. Wagner, *De (voor)geschiedenis van de coupure in de vestingwal bij de Kaaistraat*, 1-2 (1991) 61-69
- Schuytvlot, S., *Een wandeling door Brielle in de 16e eeuw*, 5-2 (1995) 8-17
- idem, *In de voetsporen van een 16e eeuwse onderzoekscommissie*, 7-1 (1997) 33-42
- Tellegen, T., *Herinneringen aan Den Briel*, 3-1 (1993) . 24-39
- Vegter, H., *Schuilkerken: op de meest vreemde plaatsen naar de kerk*, 10-2 (2000) 25-30
- Vogels, F., *Jan Claesse, een Brielse watergeus*, 10-1 (2000) 52-53
- Vlugt, A.G.M. van der, *'Libertatis in oorlogstijd'*, 5-1 (1995) 24-28
- Wagner, S. en J.P. van Rooijen, *'De (voor)geschiedenis van de coupure in de vestingwal bij de Kaaistraat'*, 1-2 (1991) 61-69
- Wijk, P.W.A., *Het klokje van Maarland NZ 12-13*, 2-2 (1992) 27-30
- Zee-Mol, A. van, *In het belang van de tuinbouwcultuur, geschiedenis van Voorne's Proeftuin, 1906-1937*, 10-1 (2000), 17-26
- Zoetemeijer, M.S., *Metten Koornstra (1853-1923), een sociaal bewogen vader voor wezen en soldaten*, 1-2 (1991) 23-56

- idem, *Kroniek 1890*, 1-2 (1991) 71-87
idem, *Kroniek 1901*, 2-2 (1992) 33-38
idem, *Kroniek 1912*, 3-2 (1993) 41-45
idem, *Kroniek 1913*, 4-2 (1994) 36-42
idem, *Kroniek 1914*, 5-2 (1995) 36-41
idem, *Kroniek 1915*, 6-2 (1996) 64-70
idem, *Kroniek 1940*, 1-2 (1991) 88-112
idem, *Kroniek 1941*, 2-2 (1992) 39-45
idem, *Kroniek 1942*, 3-2 (1993) 46-52
idem, *Kroniek 1943*, 4-2 (1994) 43-48
idem, *Kroniek 1944*, 5-2 (1995) 41-46
idem, *Kroniek 1945*, 6-2 (1996) 70-75
idem, *Kroniek 1990*, 1-1 (1991) 67-72
idem, *Kroniek 1991*, 2-1 (1992) 45-52
idem, *Kroniek 1992*, 3-1 (1993) 42-48
idem, *Kroniek 1993*, 4-1 (1994) 45-50
idem, *Kroniek 1994*, 5-1 (1995) 43-51
idem, *Kroniek 1995*, 6-1 (1996) 39-46

Auteursinstructies

Historische artikelen over Brielle en de streek zijn welkom. Geadviseerd wordt vooroverleg met de hoofdredacteur, drs. A.A. van der Houwen, te plegen. Hij is bereikbaar tijdens kantooruren onder nummer (0181) 475154.

Aanlevering van de artikelen in computer-leesbare vorm, of tenminste met schrijfmachine geschreven, wordt op prijs gesteld.

De redactie behoudt zich het recht voor, in overleg met de auteur, artikelen in te korten of te wijzigen.

Advertentietarief

Een pagina per jaar (2 edities): f 200.-

Copyright

Overname van artikelen uitsluitend met bronvermelding en na verkregen toestemming van de redactie.

Belangrijke telefoonnummers

Meldpunt Monumentenzorg: tijdens kantooruren:

(0181) 471111 (gemeente Brielle; mevrouw Angelique van Oers)

Meldpunt 'Cultureel Erfgoed': tijdens kantooruren van

dinsdag t/m vrijdag:

(0181) 475473 (Hist. Museum Den Briel).

Internet-adressen:

Historisch Museum Den Briel: www.historischmuseumdenbriel.nl

Musea in Nederland: www.tribute.nl/hollandmuseums/nl/frame.html

Streekinformatie: [/www.vpri.com/main.htm](http://www.vpri.com/main.htm)

Streekarchief: www.vpri.com/streekarchief

Ver. Vrienden van het Historisch Museum Den Briel:

<http://www.inter.NL.net/users/F.Keller/Tromp.html>